

správa

minority
rights
group
europe

Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej
koľaji: Porovnávacia správa o diskriminácii
Rómov a Rómok a ich prístupe k
spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku

Štefan Ivanco, Jerica Lorenci, Andrea Spitálszky

Pani Kristína (v strede) sedí medzi ďalšími rómskymi aktivistkami zo Slovenska počas sieťovacieho stretnutia na Zemplínskej Šírave. Podujatia sa zúčastnili aj rómske aktivistky z Českej republiky.
Autorka fotografie: Maja Bodnárová / Pre Poradňu pre občianske a ľudské práva.

PodĎakovanie

Autor a autorky správy ďakujú všetkým rómskym jednotlivcom, aktivistom a aktivistkám, ako aj právnym expertom a expertkám, s ktorými boli vedené rozhovory a ktorých názory a skúsenosti významne prispeli k obsahu našej správy. Niektoré citáty v správe sú mierne preformulované alebo skrátené pre ľahšie pochopenie. Zmeny žiadnym spôsobom neovplyvnili význam citátov.

Financované Európskou úniou. Názory a stanoviská sú len názormi a stanoviskami autorov a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej komisie. Európska únia ani Európska komisia za nich nemôžu niesť zodpovednosť.

O autoroch

Štefan Ivanco je programový koordinátor a výskumný pracovník Poradne pre občianske a ľudské práva na Slovensku. Do Poradne nastúpil v roku 2007 a odvtedy koordinoval celý rad projektov zameraných na ochranu ľudských práv Rómov a Rómok na Slovensku. Absolvoval magisterské štúdium politológie na Prešovskej univerzite v Prešove, na Slovensku.

Jerica Lorenci je etnologička a kultúrna antropologička a právna zástupkyňa Loli Luludi – Združenia pre vytváranie sietí rómskych žien. S rómskou komunitou spolupracuje od roku 2015 a zameriava sa na realizáciu projektov, ktorých cieľom je posilnenie postavenia rómskych žien. Je spoluautorkou slovinských správ o situácii rómskej komunity v rámci projektu Roma Civil Monitor.

Andrea Spitálszky je právnička v Minority Rights Group Europe / Organizácia pre práva menších v Európe/. Nastúpila do nej v roku 2017. Odvtedy vedie rôzne projekty súvisiace s diskrimináciou a nenávisťnými prejavmi voči Rómom a Rómkam v strednej a východnej Európe a na západnom Balkáne. Je maďarskou právničkou, ktorá sa špecializuje na ľudské práva a medzinárodné právo.

Preklad anglickej verzie správy:

Alica Melicháčová

Minority Rights Group Europe/Organizácia pre práva menších v Európe je registrovaná ako nezisková spoločnosť podľa maďarského práva. MRGE so sídlom v Budapešti od roku 1996 je európskym regionálnym partnerom Minority Rights Group International (MRGI) /Medzinárodná organizácia pre práva menších/ s cieľom podporovať a chrániť práva menších a pôvodných obyvateľov v celej Európe a strednej Ázii. MRGE to uskutočňuje prostredníctvom budovania kapacít, medzinárodnej advokácie, mediálnej advokácie a vytvárania sietí.

Poradňa pre občianske a ľudské práva

Poradňa pre občianske a ľudské práva je slovenská mimovládna organizácia. Od roku 2002 sa zaoberá diskrimináciou Rómov a Rómok na Slovensku v rôznych oblastiach verejného života. Pôsobí aj v oblasti reprodukčných práv rómskych žien a ochrany Rómov a Rómok pred zlým zaobchádzaním zo strany polície. Poradňa plní svoje poslanie prostredníctvom monitorovania ľudských práv, vedením strategických súdnych sporov a aktivít v oblasti advokácie smerom k inštitúciám. Jej práca je úzko spätá s rozsiahlou spoluprácou s mnohými miestnymi rómskymi aktivistami a aktivistkami, komunitnou angažovanosťou rómskych žien a podporou rómskych komunit pri presadzovaní ich práv.

EPEKA Slovenia je združenie a sociálny podnik založený v roku 2008 a je súčasťou širšej medzinárodnej siete EPEKA. Organizácia sa zameriava na (neformálne) vzdelávanie, sociálne začlenenie, umenie, ekológiu a ďalšie sociálne otázky. Od svojho vzniku členovia EPEKA úzko spolupracujú s rómskou komunitou a realizujú miestne, národné a medzinárodné projekty zamerané na posilnenie kompetencií rómskej komunity a podporu spolupráce medzi rómskou komunitou a väčšinovým obyvateľstvom. V roku 2014 EPEKA otvorila Romani kafenava - prvú rómsku reštauráciu v Európskej únii, ktorá funguje na princípoch sociálneho podnikania.

© Minority Rights Group Europe, Poradňa pre občianske a ľudské práva, EPEKA Slovinsko, november 2022. Všetky práva vyhradené.

Materiály z tejto publikácie sa môžu reprodukovat' na účely výučby alebo na iné nekomerčné účely. Bez predchádzajúceho výslovného súhlasu držiteľov autorských práv sa žiadna jej časť nesmie v akejkoľvek forme reprodukovat' na komerčné účely. Pre ďalšie informácie sa obráťte na MRGE. ISBN Print: 978-615-6516-09-1 Online: 978-615-6516-08-4. **Publikované** november 2022.

Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávaciu správu o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku vydáva MRGE ako príspevok k verejnému pochopeniu problematiky, ktorá tvorí jej predmet. Text a názory autorov nemusia v každom detaile a vo všetkých aspektoch predstavovať kolektívny názor MRG.

Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávacia správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku

Obsah

Kľúčové zistenia	2
Zhrnutie	3
1 Ciele a metodika výskumu	4
2 Rómska populácia na Slovensku a v Slovinsku	5
3 Diskriminácia Rómov a Rómok na Slovensku a v Slovinsku	6
Bývanie	6
Vzdelávanie	7
Zamestnanie	8
Zlé zaobchádzanie zo strany polície	9
Ďalšie prejavy diskriminácie Rómov a Rómok	9
Zdravotná starostlivosť	10
Viacnásobná a prierezová diskriminácia rómskych žien	10
Dopad pandémie Covid-19	11
4 Prístup k spravodlivosti	12
Judikatúra týkajúca sa ľudských práv Rómov a Rómok	15
Slovensko	15
Slovinsko	16
5 Orgány pre rovnosť	18
6 Vnútroštátne a miestne politiky zamerané na diskrimináciu Rómov a Rómok	20
Národné stratégie a akčné plány pre Rómov a Rómky na roky 2020–2030	20
Ďalšie relevantné politiky	21
7 Záver	22
8 Odporúčania	23
Poznámky	25

Kľúčové zistenia

Kľúčové zistenia

• Napriek rozšírenej a zdokumentovanej diskriminácii Rómov a Rómok na Slovensku a v Slovinsku sa Rómovia a Rómky často zdráhajú nahlásiť tieto prípady orgánom pre rovnosť v príslušných krajinách.	• Právni experti a expertky v oboch krajinách kritizovali niektoré aspekty fungovania príslušných vnútroštátnych orgánov pre rovnosť.
• Táto neochota vyplýva z toho, že si nie sú vedomí existencie takýchto orgánov, alebo z rezignácie, že sa ich situácia nezmení, alebo zo strachu z odvetných opatrení.	• Nedávno prijaté vnútroštátne stratégie pre Rómov sú v súlade so strategickým rámcom EÚ pre Rómov, ale vlády oboch krajín musia zabezpečiť financovanie ich riadnej implementácie.
• Hoci v oboch krajinách existujú antidiskriminačné právne predpisy v súlade so smernicou Európskej únie (EÚ) o rasovej rovnosti, uplatňovanie týchto právnych predpisov je stále nedostatočné. Aj tých málo prípadov, ktoré sa dostanú do súdneho systému, sa často zamietne alebo sa nezistí rasová diskriminácia, zatiaľ čo v iných prípadoch rómski žiadatelia a žiadateľky odstúpia od konania ešte pred jeho ukončením.	

Zhrnutie

Táto správa poskytuje prehľad súčasného rozsahu diskriminácie Rómov a Rómok, ich životných skúseností a prístupu k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku. Vychádza z kombinácie teoretického výskumu a empirickej štúdie, konkrétne zo série pološtruktúrovaných rozhovorov uskutočnených s rôznymi zainteresovanými stranami v oboch krajinách.

Rómovia a Rómky čelia v oboch krajinách od útleho veku rozsiahlej diskriminácii v rôznych oblastiach svojho života (vrátane bývania, vzdelávania, zamestnania, zdravotnej starostlivosti, zlého zaobchádzania zo strany polície a etnického profilovania), ktorá je spôsobená pretrvávajúcimi negatívnymi postojmi väčšinového obyvateľstva voči Rómom a Rómkam. Rómske ženy v oboch krajinách často čelia viacnásobnej a prierezovej diskriminácii založenej na ich etnickom pôvode a pohlaví. Pandémia Covid-19 tiež umocnila pretrvávajúce nedostatky v ochrane práv Rómov a Rómok. Protirómske postoje a hlboko zakorenené stereotypy spojené s rómskou komunitou naďalej bránia ich začleneniu.

Ako členovia Európskej únie (EÚ) majú obe krajiny zavedené antidiskriminačné právne predpisy a zriadený orgán pre rovnosť v súlade so smernicou EÚ o rasovej rovnosti. Na Slovensku sa zákonom o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon) účinne transponovali antidiskriminačné smernice EÚ. Jeho účinné vykonávanie prostredníctvom súdnej praxe však neustále zaostáva, čo bráni účinnému prístupu k spravodlivosti v tejto oblasti. Podobne aj v Slovinsku právni experti a expertky považujú zákon o ochrane pred diskrimináciou za primeraný, ale zdôrazňujú, že vedomosti právnikov by sa mohli ďalej rozvíjať organizovaním seminárov a vzdelávacích podujatí, štúdiom literatúry a judikatúry, zvyšovaním informovanosti a ich zapájaním do projektov.

Rómovia a Rómky, s ktorými sa uskutočnili rozhovory v oboch krajinách, priznali existenciu rozsiahlej diskriminácie. Niektorí z nich podnikli právne kroky, ale nevedeli o iných rómskych obetiach diskriminácie, ktoré by svoje prípady oznámili orgánu pre rovnosť. O existencii vnútroštátneho orgánu pre rovnosť v oboch krajinách vedelo len niekoľko respondentov. Dôvodom je názor, že sa aj tak nič nezmení, že v tejto oblasti nikto aktívne nepracuje a že ak Rómovia a Rómky nahlásia diskrimináciu, budú čeliť odvety opatreniam. Na

druhej strane mnohí Rómovia a Rómky ani nevedeli, čo je diskriminácia, a nepoznali jej rôzne formy, čo znamená, že často neidentifikovali určité správanie ako diskrimináciu, a ani nevedeli, ako a kde môžu prípady nahlásiť alebo aká právna pomoc je k dispozícii. Tí Rómovia a Rómky, ktorí vedeli o mimovládnej organizácii (MVO) alebo inštitúcii, na ktorú sa môžu obrátiť, boli ochotnejší podniknúť právne kroky. Napriek tomu, že respondenti v oboch krajinách vyjadrili určitý pesimizmus, že situácia Rómov a Rómok sa možno nikdy nezmení - všetci uznali dôležitosť presadzovania práv Rómov a Rómok a nahlasovania väčšieho počtu prípadov diskriminácie.

Počet prípadov diskriminácie Rómov a Rómok riešených súdmi zostáva v oboch krajinách veľmi nízky. Slovenský orgán pre rovnosť, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (SNSLP) bol kritizovaný mimovládnymi organizáciami a medzinárodnými orgánmi pre ľudské práva za jeho slabú výkonnosť a nedostatočnú nezávislosť. Podobne aj v Slovinsku si právni experti a expertky myslia, že činnosť inštitúcie Advocate of the Principle of Equality /Advokát pre zásadu rovnosti/ (APE - orgán pre rovnosť) by sa mohla ďalej rozvíjať prostredníctvom jeho propagácie v médiách, pričom riadne vykonávanie stanovísk a odporúčaní APE by zabránilo ďalším porušeniam.

Národné stratégie pre Rómov do roku 2030, ktoré boli prijaté v súlade so strategickým rámcom EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov na roky 2020 - 2030, sú kľúčovými vládnymi strategickými politickými dokumentmi v tejto oblasti v oboch krajinách. Na Slovensku je podľa prvého akčného plánu vláda vo veľkej miere závislá od finančných prostriedkov EÚ. Zostáva otáznou, či vypracované opatrenia a finančné prostriedky vyčlenené na ich realizáciu budú postačovať na to, aby sa začala účinne narúšať rozsiahla štrukturálna diskriminácia. Je tiež nevyhnutné, aby sa úrady zaviazali investovať dostatok prostriedkov zo štátneho rozpočtu v dlhodobom horizonte. V Slovinsku je národný akčný program pre Rómov navrhnutý tak, aby bolo dosiahnutie cieľov reálne a overiteľné, keďže každý z kľúčových a vedľajších cieľov obsahuje ukazovatele vplyvu, ktoré sa použijú na overenie dosiahnutia cieľov. V oboch krajinách existujú ďalšie relevantné politiky na vnútroštátnej a miestnej úrovni, ktorých cieľom je odstraňovať diskrimináciu Rómov a Rómok v určitých oblastiach, ako je napríklad vzdelávanie alebo prierezová diskriminácia rómskych žien.

1 Ciele a metodika výskumu

Táto správa je výsledkom výskumu, ktorý sa uskutočnil v rámci projektu PRESS¹ koordinovaného Minority Rights Group Europe² za účasti dvoch partnerov - Poradne pre občianske a ľudské práva (Poradňa)³ na Slovensku a združenia EPEKA⁴ v Slovinsku. Cieľom výskumu bolo zmapovať súčasný rozsah diskriminácie Rómov a Rómok a ich životných skúseností a prístup k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku.

V oboch krajinách sa v júni a júli 2022 uskutočnila séria pološtruktúrovaných rozhovorov s rôznymi skupinami. Kvalitatívny výskum na Slovensku uskutočnila Poradňa pre občianske a ľudské práva (ďalej len "Poradňa"). Pozostával z 31 pološtruktúrovaných rozhovorov s rómskymi aktivistami a aktivistkami (21 rómskych žien a 10 rómskych mužov) žijúcimi v 18 vybraných obciach v Prešovskom a Košickom kraji, kde boli v minulosti zdokumentované prípady diskriminácie. Okrem toho niektorí z týchto aktivistov a aktivistiek poskytli relevantné informácie presahujúce rámec ich vlastnej komunity a identifikovali širšie problémy diskriminácie. Poradňa sa výrazne opiera o svoje pretrvávajúce rozsiahle skúsenosti s monitorovaním ľudských práv v rómskych komunitách a o už nadviazané kontakty s mnohými rómskymi aktivistami a aktivistkami žijúcimi v blízkosti komunít alebo priamo v nich, ktorí monitorujú ochranu práv Rómov a Rómok v ich lokalitách. Osobitný dôraz sa kládol na oslovenie rómskych aktivistiek s cieľom zdokumentovať aktuálne prípady prierezovej diskriminácie na základe etnickej príslušnosti a pohlavia. Rozhovory s aktivistami a aktivistkami sa uskutočnili prostredníctvom videohovoru alebo osobne. Tieto rozhovory boli doplnené piatimi

ďalšími rozhovormi s vybranými právnymi expertmi a expertkami (vrátane výkonného zástupcu slovenského orgánu pre rovnosť) zameranými na uplatňovanie antidiskriminačných právnych predpisov, ktorých cieľom bolo získať aktuálne pohľady na nedostatky ich uplatňovania a prekážky prístupu k spravodlivosti v prípadoch diskriminácie.

V Slovinsku kvalitatívnu časť výskumu uskutočnili zástupcovia združenia EPEKA, Soc. Ent. a zástupcovia Združenia pre integráciu rómskych žien Loli Luludi, ktorí sú v každodennom kontakte s rómskou komunitou prostredníctvom svojej práce. Všetky pološtruktúrované rozhovory sa uskutočnili za prítomnosti člena rómskej komunity, ktorý v prípade potreby pomohol s prekladom. Rozhovory sa uskutočnili s 50 rómskymi jednotlivcami (25 žien a 25 mužov), z ktorých 70 % tvorili obyvatelia Mariboru, s ktorými sa rozhovory uskutočnili osobne, zatiaľ čo 30 % respondentov bolo z Prekmurja, Dolenjska a Lubľany, s ktorými sa rozhovory uskutočnili online. Okrem toho sa uskutočnilo 17 pološtruktúrovaných rozhovorov so siedmimi zástupcami organizácií občianskej spoločnosti, tromi rómskymi aktivistami a siedmimi právnikmi. S cieľom získať informácie o názoroch a vnímaní Rómov väčšinovým obyvateľstvom bol pripravený online dotazník, ktorý vyplnilo 18 respondentov.

Empirický výskum bol doplnený o prehľad zistení existujúcich výskumných údajov z predchádzajúcich rokov. Cieľom tejto správy je zhrnúť zistenia empirického a teoretického výskumu a poskytnúť porovnávací prehľad rôznych oblastí diskriminácie Rómov a Rómok a ich prístupu k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku.

2 Rómska populácia na Slovensku a v Slovinsku

	Slovensko	Slovinsko
Veľkosť rómskej populácie	<p>Slovenská republika má 5,45 milióna obyvateľov a okrem etnickej slovenskej väčšiny v nej žije široká škála menšinových skupín. Rómovia tvoria druhú najväčšiu etnickú skupinu po Maďaroch. Podľa posledného sčítania ľudu v roku 2021 sa k rómskej národnosti prihlásilo 67 179 osôb (1,23 % obyvateľstva).⁵ V najnovšom rozsiahlom prieskume mapujúcom rómsku populáciu na Slovensku iniciovanom na vládnej úrovni - <i>Atlas rómskych komunit 2019 (Atlas)</i> - sa zistilo, že v 825 obciach žije približne 417 000 (7,65 %) Rómov a Rómok, a vo všeobecnosti sa odhaduje, že na Slovensku žije 450 000 (8,25 %) osôb rómskej národnosti (v Atlase nie sú zahrnuté všetky lokality s Rómami a Rómkami).⁶ Značný rozdiel v počtoch vyplynul z odlišnej metodiky atlasu, kde údaje vychádzajú z vnímanej etnickej príslušnosti prisudzovanej ľuďom v prieskume. Tento odhad sa v širokej miere používa v politických diskusiách týkajúcich sa Rómov a Rómok.</p>	<p>Podľa sčítania ľudu z roku 2002 je počet Rómov a Rómok v Slovinsku 3 246 (0,1 % obyvateľstva). Od roku 2002 sa etnická príslušnosť obyvateľstva pri sčítaniach nezaznamenáva, preto neexistujú aktuálne oficiálne údaje o počte Rómov a Rómok v Slovinsku. Výskum vykonaný Inštitútom sociálnej starostlivosti Slovenskej republiky v roku 2014 naznačuje, že v Slovinsku žije 11 700 (0,5 %) Rómov a Rómok, ale podľa odhadov rómskych aktivistov a iných zainteresovaných strán je tento počet v súčasnosti ešte vyšší.⁷</p>
Regióny s najvyšším počtom Rómov	<p>Údaje z atlasu ukazujú, že rómska populácia krajiny je rozptýlená vo všetkých regiónoch Slovenska, ale väčšina žije vo východnej časti krajiny (Prešovský a Košický samosprávny kraj).⁸ Približne 300 000 Rómov a Rómok žije v koncentrovaných komunitách, z toho 56 000 mimo obcí, 151 000 na okraji obcí a 129 000 v rámci obcí. Zvyšných 117 000 Rómov a Rómok žije integrovane medzi väčšinovým obyvateľstvom.⁹ Životné podmienky v rómskych komunitách sa líšia, ale vo všeobecnosti sú v porovnaní s väčšinovým obyvateľstvom výrazne horšie.¹⁰</p>	<p>Autochtónni Rómovia, t. j. Rómovia a Rómky, ktorí žijú v Slovinsku už dlhší čas, žijú v Prekmurje, Dolenjska, Bela krajina a Posavje, zatiaľ čo príslušníci rómskej komunity, ktorí sa v Slovinsku usadili koncom 60. rokov 20. storočia, najmä z oblastí bývalej Juhoslávie, žijú vo veľkých mestách, ako sú Maribor, Velenje, Ľubľana, Celje, Jesenice a Radovljica. Podľa sčítania ľudu z roku 2002 sú miestami s najvyšším počtom oficiálne identifikovaných Rómov a Rómok Maribor (613), Novo mesto (562), Murska Sobota (439), Ľubľana (218), Puconci (137), Kočevje (127), Šentjernej (98), Metlika (90), Lendava/Lendva (86), Tišina (86) a Črnomelj (85).¹¹</p>
Jazyk používaný Rómami a Rómkami	<p>Preferovaným komunikačným jazykom v takmer polovici (47 %) rómskych komunit je rómčina. V 35 percentách komunit je to slovenčina a v 18 percentách maďarčina, väčšinou na juhu krajiny. Rómske komunity veľmi často používajú jazyk miestnej väčšiny a ich jazyková asimilácia do veľkej miery závisí od ich blízkosti k väčšine.¹²</p>	<p>V Slovinsku je rómčina medzi Rómami a Rómkami rozšírená, ale v rôznych geografických oblastiach sa vyskytujú rôzne dialekty, čo obmedzuje komunikáciu v rómčine medzi členmi rómskej komunity. V roku 2021 pri príležitosti Svetového dňa rómskeho jazyka rómska komunita opätovne zdôraznila potrebu začleniť výučbu rómčiny do formálnych vzdelávacích systémov, a to aspoň na dobrovoľnej báze, s cieľom podporiť zachovanie rómskeho jazyka a kultúrneho dedičstva medzi rómskymi deťmi a dospievajúcimi.¹³</p>

Možno konštatovať, že v oboch krajinách je oficiálny počet Rómov a Rómok registrovaných v rámci národného sčítania výrazne nižší ako údaje poskytnuté z iných výskumných zdrojov. Tento rozdiel je silne ovplyvnený

skutočnosťou, že mnoho jednotlivcov sa nechce otvorene prihlásiť k rómskej národnosti, zvyčajne zo strachu pred stigmatizáciou a inými negatívnymi dôsledkami.¹⁴

3 Hlavné oblasti diskriminácie Rómov a Rómok na Slovensku a v Slovinsku

V oboch krajinách je pretrvávajúca diskriminácia a vylúčenie Rómov a Rómok spôsobené rozšírenými negatívnymi postojmi väčšinového obyvateľstva voči nim. V Slovinsku sa motivácia týchto postojov zisťovala prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov so zástupcami rómskej komunity a prostredníctvom online prieskumu s príslušníkmi väčšinového obyvateľstva, ako aj prostredníctvom analýzy existujúcich zdrojov. Z 50 Rómov a Rómok, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, iba 11 uviedlo, že majú skutočné priateľské alebo rodinné vzťahy s príslušníkmi väčšinového obyvateľstva, zatiaľ čo ostatní mali s väčšinovým obyvateľstvom kontakt najmä na oficiálnej báze. Respondenti sa domnievali, že diskriminácia zo strany väčšinového obyvateľstva je založená na stereotypoch a neznalosti rómskeho kultúrneho dedičstva. Tento nedostatok interakcie je spôsobený aj viditeľnou priestorovou segregáciou medzi Rómami a väčšinovým obyvateľstvom. Stereotypy spojené s rómskou komunitou sú stále prítomné, keďže príslušníci väčšinového obyvateľstva často opisujú Rómov ako lenivých, nevzdelaných, tradičných a zapojených do trestnej činnosti a nevidia dôvod, prečo by s nimi mali mať osobný kontakt. Jedným z príkladov diskriminácie rómskej komunity boli protesty v oblasti Mariboru, keď bola v roku 2013 otvorená prvá rómska reštaurácia v Slovinsku.¹⁵ Nedostatočná interakcia medzi Rómami a väčšinovým obyvateľstvom je však obojstranným javom, keďže členovia rómskej komunity majú v dôsledku vlastných negatívnych skúseností aj určité stereotypy a nedôveru voči väčšinovému obyvateľstvu.

Agentúra EÚ pre základné práva (FRA) dospela v roku 2018 k záveru, že najzávažnejšie formy protirómskych nálad sú prítomné v celom rade krajín vrátane Slovenska a naďalej bránia začleňovaniu Rómov a Rómok.¹⁶ Prostredie na Slovensku sa v tomto smere za posledné roky zásadne nezmenilo, o čom svedčí aj skutočnosť, že súčasná slovenská vláda uznáva, že protirómsky rasizmus v spoločnosti existuje, a úsilie o jeho prevenciu bolo načrtnuté v aktuálnej stratégii začleňovania Rómov do roku 2030.¹⁷

V Slovinsku z 50 opýtaných Rómov a Rómok 39 prichádza do kontaktu s väčšinovým obyvateľstvom len oficiálne.

Na Slovensku 80 % respondentov vo výskume súhlasilo s tvrdením, že Rómovia a Rómky využívajú nezaslúžené výhody a zneužívajú sociálny systém, pričom takmer dve tretiny respondentov mali o Rómoch a Rómkach otvorene negatívne stereotypy.¹⁸

Na Slovensku rómski aktivisti a aktivistky uvádzali, že diskriminácia Rómov a Rómok sa najčastejšie vyskytuje v rôznych oblastiach v závislosti od toho, čo subjektívne vnímajú ako najproblematickejšie vo svojom okolí alebo regióne, a často ju spájali s konkrétnymi príkladmi vrátane zdravotnej starostlivosti (ktorú uvádzali najmä aktivistky), zamestnanosti a prístupu k verejným službám. Niekoľko z nich sa domnievalo, že diskriminácia Rómov a Rómok je menšia alebo že sa prejavuje skrytým spôsobom.

'Viete, ľudia si stále myslia, že nechceme pracovať, že hráme na husliach a že naše ženy chodia v dlhých farebných sukniach. Často sa stretávame s diskrimináciou aj v obchodoch; keď nakupujeme ako každý iný normálny človek, predavači nás sledujú oveľa viac ako ostatných a sledujú každý náš pohyb.'

Róm zo Slovinska

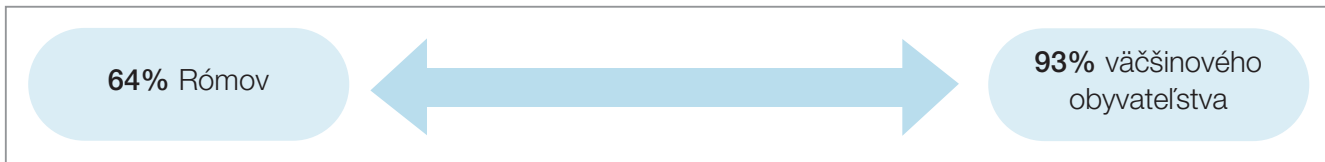
Bývanie

V mnohých rómskych komunitách v oboch krajinách stále prevláda nedostačujúce bývanie a nedostatočný prístup k bezpečnej pitnej vode, elektrine, hygienickým zariadeniam a primeranej infraštruktúre. Na Slovensku sa bytová politika dlhodobo vyznačuje masovým núteným vysťahovaním a stavaním múrov oddeľujúcich Rómov od nerómov. Značný počet Rómov je tiež vystavený rezidenčnej segregácii, nevyhovujúcemu bývaniu, nedostatočnému prístupu k základnej infraštruktúre a, čo je dôležité, nedostatočnému prístupu k pitnej vode so širokou škálou ďalších nedostatkov.¹⁹ Obce často stavajú nájomné byty, najmä menších rozmerov, v segregovaných lokalitách, čo znižuje kvalitu bývania a zvyšuje súvisiace náklady. Koncentráciu chudobných domácností na jednom mieste často sprevádzajú negatívne synergické účinky, ako je prehlbovanie chudoby, obmedzená dostupnosť škôl, zdravotníckych zariadení a iných služieb,

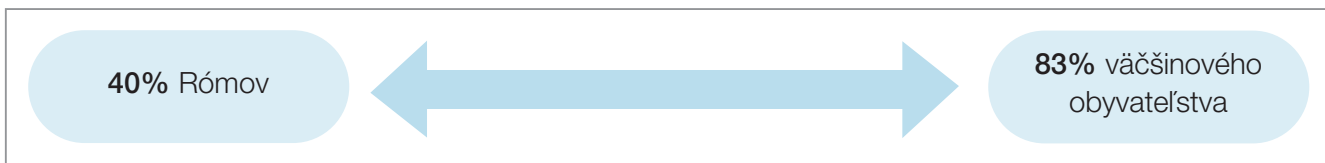
chátranie bytov alebo vyššia miera kriminality, ktorá má vplyv najmä na Rómov a Rómky z marginalizovaných komunit.²⁰ V stratégii začleňovania Rómov do roku 2030

sa uvádza, že sociálne vylúčenie, chudoba a diskriminácia na trhu s bývaním sú hlavnými faktormi, ktoré udržiavajú marginalizáciu Rómov v tejto oblasti.²¹

Prístup k vodovodnej sieti na Slovensku:²²

Prístup ku kanalizačnej sieti na Slovensku:²³

Slovenskí rómski aktivisti a aktivistky z niektorých komunit upozornili na pretrvávajúce štrukturálne problémy v ich komunitách, vrátane viacerých rodín žijúcich v malých prístreškoch bez základnej infraštruktúry, kde je niekoľko stoviek ľudí odkázaných na jednu studňu alebo na iných Rómov, ktorí žijú v lepších podmienkach a môžu im poskytnúť vodu. Niektorí aktivisti a aktivistky sami stále žili v nevhovujúcich podmienkach, bez prístupu k pitnej vode a v riziku opakovaných záplav z blízkej rieky. Rómovia žijúci v neformálnych osadách čelia najmä prekážkam pri legálnom prístupe k elektrine. Aktivisti a aktivistky ďalej poukázali na nezájum miestnej samosprávy požiadať o dostupné finančné prostriedky EÚ na riešenie tejto situácie. Ďalší uvádzali ťažkosti s prenájmom alebo kúpou bytu v dôsledku odporu príslušníkov väčšinového obyvateľstva.

Slovenský ombudsman vo svojich výročných správach²⁴ opakovane upozorňoval na problémy s bývaním rómskej komunity. Najpálčivejším problémom je právna a komunálna dezorganizácia rómskych osád. Podľa zistení ombudsmana je rozvoj osád príliš pomalý, najmä v dôsledku nečinnosti obcí a vlády, čo znamená, že nové generácie sú zbavené svojich základných ľudských práv, ako je prístup k pitnej vode a hygienickým zariadeniam. Podľa ombudsmana je elektrina základnou komoditou, ktorá je v niektorých prípadoch nevyhnutná na to, aby sa zabránilo ohrozeniu života a zdravia jednotlivcov, a má osobitný význam pri zabezpečovaní základných minimálnych štandardov vzdelávania. Ombudsman zastáva názor, že obce musia zabezpečiť občanom primeraný prístup k pitnej vode bez diskriminácie, najmä v rómskych osadách, bez ohľadu na právny status pozemku, na ktorom stoja

'V jednej malej miestnosti nás býva päť a na 400 ľudí tu pripadá len jedna studňa a voda nie je zdravú prospešná a deti majú ekzémy. Nemáme kde umyť seba a deti, keď idú do školy. Umývame sa len vo vedre.'

Rómska aktivistka, Hermanovce, Slovensko

Vzdelávanie

Mnohé rómske deti čelia rozsiahlej diskriminácii v prístupe k vzdelaniu tým, že sú neúmerne a nesprávne zaradované do špeciálnych a segregovaných základných škôl a tried, ktoré sú v oboch krajinách bežné. Na tento problém upozornila slovenská ombudsmanka,²⁵ slovenský orgán pre rovnosť²⁶ aj národná stratégia pre Rómov.²⁷ Okrem toho za pretrvávajúcu diskrimináciu rómskych detí v bežnom a špeciálnom vzdelávaní čelí Slovensko konaniu Európskej komisie o porušení právnych predpisov pre porušenie smernice EÚ o rasovej rovnosti.²⁸

Aktivisti a aktivistky, s ktorými sa uskutočnili rozhovory v oboch krajinách, informovali o segregácii v školách. Na Slovensku poukázali na celý rad hlboko zakorenených štrukturálnych problémov, ako je vysoký počet detí v špeciálnych školách a triedach, "útek bielych" nerómskych detí na iné školy, ako aj nízka kvalita vzdelávania v segregovaných bežných školách a triedach. Niektorí z nich tiež osobitne upozornili na problém odborných škôl vybudovaných v niektorých obciach, ktoré po skončení základnej školy navštevuje mnoho rómskych detí a kde dostávajú veľmi nízku kvalitu vzdelávania, čo prehlbuje ich segregáciu.

'Keď deti prejdú zo segregovanej školy v obci do 5. ročníka zmiešanej školy v meste, sú strašne pozadu a sotva sa skamarátia s nerómskymi deťmi. Nemôžu to dobehnúť a škola potom niektoré deti presúva do špeciálnej školy. "Bieli" rodičia sa sťažujú, že rómske deti brzdia ostatné. V segregovaných rómskych školách sa učia spievať a tancovať. Majú šialený počet asistentov, ale žiadnu kvalitu a žiadne výsledky.'

Rómska aktivistka, Bardejov, Slovensko

V Slovinsku Rómovia a Rómky opakovane informovali mimovládne organizácie, že rómske deti sú v triedach nezákonne oddelené od ostatných detí. Znepokojenie vyvoláva aj to, že školské orgány zaradili neprimerane veľký počet rómskych detí do tried žiakov so špeciálnymi potrebami.²⁹ Miestna mimovládna organizácia odhadla, že 30 - 40 % žiakov navštevujúcich školy a triedy pre deti so špeciálnymi potrebami tvoria rómske deti, hoci Rómovia a Rómky predstavujú menej ako 1 % celkovej populácie.³⁰

'Môj syn neprešiel treťou triedou, musel by ju opakovať, ale jeho učiteľka mi povedala, že by bolo pre neho rozumnejšie, keby chodil do špeciálnej školy. Že by to tam mal ľahšie, že by mal lepšie známky. A ja som súhlasila. Zdalo sa mi, že by to bolo jednoduchšie pre všetkých. Ja mu nemôžem pomôcť, nedokončila som školu, neviem čítať ani písať.'

Rómka zo Slovinska

Zamestnanie

Diskriminácia Rómov a Rómok v zamestnaní je v oboch krajinách veľmi rozšírená, najmä pri prijímaní do zamestnania. Na Slovensku to výrazne ilustroval výskum, ktorý zahŕňal zasielanie žiadostí o zamestnanie fiktívnych rómskych a nerómskych uchádzačov zamestnávateľom, pričom informácie v životopisoch jasne uvádzali ich pôvod: zatiaľ čo 40,3 % nerómskych uchádzačov bolo pozvaných na pohovor a 69,4 % dostalo aspoň odpoveď na svoju žiadosť, medzi Rómami a Rómkami tento podiel klesol len na 17,7 % pozvaných na pohovor a 37,1 % dostalo nejakú formu odpovede.³¹ Poradňa pre občianske a ľudské práva v posledných rokoch zdokumentovala opakované prípady diskriminačných inzerátov voči Rómom a Rómkam, v ktorých sa napríklad otvorene uvádzalo "Rómovia, nehláste sa".

Respondenti v oboch krajinách spomínali prípady, keď telefonicky reagovali na inzerát a boli informovaní, že pozícia je voľná, ale na mieste, keď ich zamestnávateľa

spoznali ako Rómom a Rómkym, im potom povedali, že pozícia je už obsadená. V Slovinsku jeden z opýtaných zástupcov spoločnosti spomenul tichú dohodu v oddelení ľudských zdrojov (HR) nezamestnávať Rómom a Rómkym. Tvrdil, že keď spoločnosť v minulosti prijala Rómom, ostatní kolegovia ich neprijali, čo malo silný vplyv na kolektívnu pracovnú klímu, pričom niektorí zamestnanci dokonca hrozili, že ak bude prijatý rómsky zamestnanec, dajú výpoveď. Diskriminácia na trhu práce má negatívny vplyv aj na motiváciu príslušníkov rómskej komunity uchádzať sa o zamestnanie; mnohí rómski respondenti a respondentky uviedli, že mali pocit, že nemá zmysel uchádzať sa o voľné pracovné miesto, pretože by ho aj tak nedostali kvôli svojmu etnickému pôvodu. Na Slovensku, aj keď sa Rómovia a Rómky zamestnávajú, často sú zamestnaní na čiastočný úväzok, kým nepreukážu svoju spoľahlivosť, a až neskôr dostanú zmluvu na plný úväzok. Okrem toho sa Rómovia a Rómky čoraz častejšie zamestnávajú na dobu určitú a potom sú buď nahradení inými Rómami a Rómkami, alebo sú zamestnaní bez zmluvy.

'Pred rokom som pomáhala pri hľadaní práce mladším ženám z našej komunity v neďalekej fabrike. Telefonicky ich prijali, ale keď potom prišli osobne za zamestnávateľom, povedali im, že miesta sú obsadené. Neskôr som však videla, že toto pracovné miesto je stále inzerované. Išla som na miesto a konfrontovala som ich, prečo inzerujú pozície, ktoré sú údajne obsadené, pričom som im povedala, že proti tejto diskriminácii by som mohla podniknúť právne kroky. Oni si to však rozmysleli a prijali všetky rómske ženy.'

Rómska aktivistka, Spišská Nová Ves, Slovensko

'Pred niekoľkými mesiacmi som išiel na ďalší pracovný pohovor. Chcel som pracovať v gastronómii. Myslím, že som si počínal veľmi dobre. Vedel som odpovedať na všetky otázky, hoci som nikdy predtým nepracoval v gastronómii, ale rýchlo by som sa naučil, ako a čo mám robiť. Na pohovore bol ku mne šéf reštaurácie veľmi milý, mal som z neho naozaj dobrý pocit. Povedal, že mi dá asi o týždeň vedieť, či som prácu dostal, alebo nie. A potom som čakal na telefonát. Týždeň. Dva týždne. Potom som zavolať. Povedali mi, že došlo k zmene, že našli vhodnejšieho kandidáta. A presne to sa stane vždy, keď idem na pracovný pohovor. Neuchádzam sa o náročné pracovné miesta, kde nespíňam podmienky a viem, že ich nemôžem získať. Ale ako si mám udržať motiváciu hľadať si prácu, keď ju nikdy nedostanem, pretože sa rozhodujú na základe farby mojej pleti?'

Róm zo Slovinska

Zlé zaobchádzanie zo strany polície

Prípady policajnej brutality voči Rómom a Rómkam a nedostatočného prístupu k spravodlivosti v tejto oblasti sa v slovenskej spoločnosti v priebehu rokov stále objavujú. Poradňa pre občianske a ľudské práva, ktorá už mnoho rokov dokumentuje policajnú brutalitu a poskytuje právnu pomoc poškodeným osobám, v roku 2021 informovala o pretrvávajúcich incidentoch vrátane závažných nedostatkov vo vyšetrovaní, ktoré nespĺňalo kritériá stanovené medzinárodným právom. Možný rasový motív sa vo všeobecnosti bagatelizuje a ani ten sa účinne nevyšetruje. Trestné vyšetrovanie takmer vo všetkých prípadoch, ktoré Poradňa v predchádzajúcich rokoch riešila, bolo zastavené v určitom štádiu konania, teda skôr ako sa dostalo na súd. Niektoré z nich nakoniec viedli k nedávnym rozhodnutiam Európskeho súdu pre ľudské práva v prospech rómskych sťažovateľov, zatiaľ čo iné sú stále predmetom konania pred štrasburským súdom.³² Na základe svojho monitoringu v teréne Poradňa zdôrazňuje, že mnohé prípady v tejto oblasti nemusia byť vôbec nahlásené, pretože dotknutí Rómovia a Rómkovia sa môžu obávať viktimizácie a nedôverujú inštitúciám zodpovedným za vyšetrovanie a spravodlivosť. Policajnou brutalitou sa zaoberalo aj Európske centrum pre práva Rómov (ERRC)³³ a Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI).³⁴ Slovenské médiá široko informovali o údajnom zlom zaobchádzaní s niekoľkými rómskymi deťmi v Krompachoch zo strany policajta v apríli 2020 počas pandémie Covid-19, keď bola celá miestna rómska komunita v karanténe a pohyb jej obyvateľov mimo komunity bol úplne zakázaný.³⁵ Vo februári 2022 bolo vyšetrovanie prípadu zastavené, pričom Poradňa pre občianske a ľudské práva, ktorá zastupovala poškodené deti v trestnom konaní, považovala vyšetrovanie za neúčinné. Informácie od opytovaných aktivistov a aktivistiek naznačujú, že prípady zlého zaobchádzania zo strany polície sú v niektorých lokalitách do určitej miery stále prítomné. Okrem toho sa v niektorých komunitách vyskytli správy o rasovom profilovaní, pričom sa uvádzalo, že polícia ich navštevuje a kontroluje, keď sa každý mesiac vyplácajú štátne sociálne dávky, a pokutuje ľudí za drobné priestupky, ako sú technické problémy s autami.

V Slovinsku niektorí rómski respondenti a respondentky tiež uviedli, že sa stretli s diskrimináciou zo strany polície. Jeden Róm uviedol, že v roku 2013 s ním zle zaobchádzal policajt. Muža a jeho bratranca zastavil policajt, keď jazdili na mopede. Policajtovi prekážalo, že sa títo dvaja Rómovia medzi sebou rozprávali rómsky, a začal ich urážať. O prípade informovali médiá,³⁷ čo bolo spôsobené najmä tým, že muž si nespravodlivé zaobchádzanie nahral na svoj mobilný telefón.

‘Nedávno som videla, že policajti prišli do komunity k staršiemu páru vo veku 70 rokov. Muž údajne bil manželku. Jej rodina zavolała policajtov, ktorí namiesto toho, aby ho vyšetrovali, mu uštedrili dve facky. Chcela som zakročiť, takto pomáhate ľuďom? A potom to nechali tak.’

Rómska aktivistka, Bidovce, Slovensko

Ďalšie prejavy diskriminácie Rómov a Rómkov

Diskriminácia Rómov a Rómkov na Slovensku sa naďalej prejavuje aj v iných oblastiach. Rómovia a Rómkovia sú častejšie etnicky profilovaní a zatiahnutí do systému trestného súdnictva ako nerómovia / nerómkovia.³⁸ Podľa nedávneho výskumu 24,5 % rómskych respondentov a respondentiek uviedlo, že oni alebo niekto z ich domácnosti sa v minulom roku stretli s priamou diskrimináciou v obchodoch, 27,3 % na obecných úradoch a 23,3 % v prístupe na verejné priestranstvá (napríklad do reštaurácií, krčiem a hotelov).³⁹ Poradňa pre občianske a ľudské práva vykonala v roku 2019 monitoring zameraný osobitne na diskrimináciu v oblasti prístupu k verejným službám a dospela k záveru, že v niektorých lokalitách k diskriminácii naďalej dochádza.⁴⁰

Slovenskí rómski aktivisti a aktivistky tiež poukázali na diskrimináciu v prístupe na verejné miesta, najmä na to, že Rómom a Rómkam bol odmietnutý vstup do reštaurácií, krčiem alebo na letné kúpaliská, pričom im hovorili nepravdivé zdôvodnenia (napríklad, že všetky stoly sú rezervované alebo že je potrebná klubová karta). Zatiaľ čo v mnohých lokalitách sa tieto problémy nevyskytujú, v niektorých iných sa zdajú byť hlboko zakorenené, hoci niektorí aktivisti a aktivistky proti nim podnikli právne kroky. Rómovia a Rómkovia v týchto komunitách majú tendenciu brať to ako dlhodobý status quo a navštevovať iné verejné miesta, kde sa s problémami nestretávajú. Prístup ku kaderníctvam bol tiež označený za potenciálny problém, keďže niektoré z nich si vyberajú medzi rómskymi ženami v závislosti od ich sociálneho postavenia. Vnímaný sociálny status je faktorom aj pre reštaurácie pri výbere jednotlivých hostí a obsluhovaní len dobre oblečených Rómov a Rómkov.

‘Sme v roku 2022 a Rómovia a Rómkovia stále nemôžu ísť do baru alebo reštaurácie. Moja dcéra išla s kamarátkami na kávu a nepustili ich dovnútra, lebo vraj mali súkromnú akciu. Je to veľmi smutné. Chodila na strednú školu v Košiciach, kde sa s takouto diskrimináciou nikdy nestretla.’

Rómska aktivistka, Sabinov, Slovensko

V Slovinsku členovia rómskej komunity v rozhovoroch často spomínali diskrimináciu, ktorej čelili pri kontakte s úradníkmi, pričom opakovane uvádzali, že ich zdravotnícki pracovníci prepúšťajú bez náležitého ošetrovania; ich problémy nevypočujú a neberú vážne. Administratívne celky/inštitúcie pravidelne odmietajú Rómov a Rómky, ktorí a ktoré často potrebujú dodatočnú podporu pri pochopení a interpretácii byrokratických postupov.

V Slovinsku sa diskriminácia rómskej komunity šíri aj v médiách, čo má vplyv na verejnú mienku, a preto by sa tento typ spravodajstva mal rozhodne sankcionovať a obmedziť. Pri informovaní o trestných činoch spáchaných príslušníkmi rómskej komunity mnohé médiá zdôrazňujú, že páchatelmi boli Rómovia a Rómky. V médiách sa tak môžeme stretnúť s titulkami ako "Zneužívanie obyvateľov Šentjerneja⁴¹ Rómami nemá konca kraja", "Obyvatelov Kočevja šikanujú neplnoletí Rómovia",⁴² "Jedenástočného chlapca zbili traja rómski spolužiaci",⁴³ "Róm ukradol hluchému Rómovi⁴⁴ peňaženku plnú peňazí", "Bizarné, ale pravdivé: Kočevskí Rómovia sa ocitli na policajnej stanici - aby identifikovali nelegálneho migranta, ktorý im ukradol dodávku!"⁴⁵ Pozitívne príbehy o Rómoch a Rómkach v médiách sú zriedkavé, ale v roku 2020 sa objavilo niekoľko správ o tom, ako Róm zabránil policajtovi vykradnúť benzínovú pumpu, čo sa okamžite stali hitom internetu.⁴⁶

'Mladý slovinský Róm sa rozhodol získať vodičský preukaz. Jeho inštruktor v autoškole nevedel, že je Róm, a na hodinách sa o Rómoch a Rómkach často vyjadroval rasisticky, nazýval ich "Cigánmi" a vyjadroval diskriminačné názory. Keďže sa mladík v autoškole už necítil dobre, rozhodol sa zmeniť školu. Keď si išiel po záverečné vysvedčenie s matkou, ktorá vysvetlila, prečo chce syn odísť, správkyňa autoškoly arogantne povedala, že musí skontrolovať, či má zaplatené všetky poplatky, a až potom môže odísť.'

Zdravotná starostlivosť

Na Slovensku je značný počet Rómov a Rómkov žijúcich v segregovaných komunitách vystavený kritickým podmienkam pre zdravie, ktoré prispievajú k ich výrazne zlému zdravotnému stavu. Väčšina z nich je vystavená aj environmentálnym rizikám. Okrem toho Rómovia a Rómky žijúci v marginalizovaných komunitách čelia rôznym problémom v oblasti verejných zdravotníckych služieb vrátane etnickej diskriminácie.⁴⁷ Jedným z dôvodov nízkej angažovanosti rómskych komunit v zdravotníckych službách je vzdialenosť medzi zdravotníckymi zariadeniami a ich bydliskami.⁴⁸ Stratégia

rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 konštatuje, že zdravotný stav Rómov a Rómkov žijúcich v marginalizovaných komunitách je výrazne horší ako u ľudí z väčšinovej populácie, a jej cieľom je odstrániť nerovnosti, ktoré Rómovia a Rómky pociťujú v prístupe k zdravotnej starostlivosti.⁴⁹

Viacnásobná a prierezová diskriminácia rómskych žien

Rómske ženy v oboch krajinách často čelia viacnásobnej a prierezovej diskriminácii založenej na ich etnickom pôvode a pohlaví. Poradňa pre občianske a ľudské práva v predchádzajúcich rokoch priebežne dokumentovala prípady prierezovej diskriminácie na Slovensku a konštatovala, že sú obzvlášť rozšírené a výrazné v oblasti reprodukčnej zdravotnej starostlivosti. Rómske ženy v mnohých nemocniciach bežne zažívajú segregáciu v pôrodniciach, rasové obťažovanie a ponížovanie, zanedbávanie, fyzické obmedzovanie a násilie počas pôrodu a zlyhania súvisiace s informovaným súhlasom a rozhodovaním o ich liečbe. V mnohých nemocniciach pretrvávajú systémové diskriminačné politiky a opatrenia.⁵⁰ Slovenské rómske aktivistky tiež vo veľkej miere potvrdili pretrvávajúcu diskrimináciu rómskych žien v oblasti reprodukčnej zdravotnej starostlivosti, pričom poukázali na pretrvávajúcu existenciu segregovaných "rómskych izieb" v pôrodniciach vo viacerých nemocniciach, existenciu oddelených toaliet a spŕch pre rómske ženy a nerešpektujúce zaobchádzanie zdravotníckeho personálu s rómskymi ženami, ktoré v nich vyvoláva pocit menejcennosti. Bola zaznamenaná aj segregácia rómskych detí na pediatrických oddeleniach. K ďalším hláseným problémom patrila neochota záchraných sanitiek rýchlo zasiahnuť v komunitách a odmietanie miestnych zubárov ošetriť rómskych pacientov a pacientky, ktorí ich namiesto toho posielali na vzdialenú zubnú pohotovosť v inom meste. Okrem starostlivosti o reprodukčné zdravie slovenskí rómski aktivisti a aktivistky uviedli aj ďalšie oblasti, ako je prístup k zamestnaniu a vzdelaniu, v ktorých rómske ženy často čelia diskriminácii. Jedným z najzávažnejších prípadov prierezovej diskriminácie rómskych žien bola prax násilných sterilizácií, ku ktorej dochádzalo na Slovensku a v bývalom Československu v rokoch 1966 až 2004.⁵¹ V novembri 2021 sa slovenská vláda za túto prax, ktorá sa týkala prevažne rómskych žien,⁵² konečne ospravedlnila. Ale o odškodňovacom mechanizme sa len diskutuje a v čase písania tejto správy ešte nebol zavedený.

V oboch krajinách je bežné, že rómske ženy sa často musia starať o rodinu a majú menej príležitostí študovať alebo pracovať. V Slovinsku bol počas rozhovorov spomenutý prípad, keď rómska žena chcela navštevovať

voľnočasové aktivity, ale členovia jej rodiny jej to nedovolili, pretože nemohli kontrolovať, s kým sa stretáva a čo robí. Slovinskí aktivisti a aktivistky spomenuli aj detské manželstvá ako bežnú prax.

'Keď mala moja nevesta tento rok rodiť, sanitka nechcela prísť ďalej ako k mostu. V sanitke jej nadávali a dokonca porodila v aute. Potom ju dali do rómskej izby. Niekoľko dní jej nevymenili zakrvavenú plachtu.'

Rómska aktivistka, Jarovnice, Slovensko

Dopad pandémie Covid-19

Pandémia Covid-19 prehĺbila pretrvávajúce nedostatky v ochrane práv Rómov a Rómkov vo viacerých oblastiach na Slovensku. S cieľom zabrániť šíreniu pandémie v slovenskej spoločnosti vrátane Rómov zaviedli slovenské štátne orgány od marca 2020 do jari 2021 plošné karantény vo viacerých marginalizovaných rómskych komunitách. Proti tomuto postupu sa postavila slovenská ombudsmanka a mimovládne organizácie, ktoré ho považovali za neprimeraný, obmedzujúci individuálnu slobodu pohybu a iné slobody tisícov Rómov a Rómkov a potenciálne diskriminačný, keďže karantény sa týkali len marginalizovaných rómskych komunít. Okrem toho slovenská vláda neprijala pozitívne opatrenia, ktoré by účinne chránili zdravie rómskych komunít počas pandémie, ako napríklad účinný prístup k pitnej vode, ako aj rovný prístup k očkovaní: to sa v podstate zabezpečovalo prostredníctvom online registračného systému, ktorý si vyžadoval technické zručnosti a prístup k elektronickým zariadeniam, ako je počítač alebo smartfón, ktoré mnohí Rómovia a Rómky nemajú. Jeden zo slovenských rómskych aktivistov z karanténnej komunity uviedol, že sa cítili ako "štvaná zver niekde v rezervácii", zatiaľ čo ich strážila polícia a armáda a nad ich hlavami lietali hliadkujúce drony. Mali prístup len k predraženým potravinovým balíčkom, ktoré im poskytovali zvonku, a chýbali im dezinfekčné prostriedky, toaletný papier a iné veci dennej potreby. Niektorí slovenskí rómski aktivisti a aktivistky poukázali na to, že pandémia zhoršila vzťahy s väčšinovým obyvateľstvom v ich komunitách, keďže Rómovia a Rómky boli nimi vnímaní ako potenciálne zdroje nákazy, ktoré si museli držať odstup, napríklad pri vstupe do miestneho obchodu s potravinami. Úvádza sa tiež, že keď počas pandémie niektorí zamestnávateľia prepúšťali zamestnancov, Rómovia a Rómky boli zvyčajne medzi tými, ktorí boli prepustení ako prví.

Na Slovensku počas prerušenia prezenčného vzdelávania v školách, rómske deti bez počítačov a prístupu na internet zostali pozadu a mnohí učitelia

nedokázali udržať kontinuitu ich vzdelávania.⁵³ Podobne v Slovinsku počas prvej vlny pandémie, počas výluky, školy nemali protokoly o domácom vzdelávaní a pre nedostatok technického vybavenia sa mnohé rómske deti nemohli plne zúčastňovať na vzdelávaní. Okrem toho mnohé veľké rómske rodiny žijú v relatívne malých bytoch, kde deti nemali vlastný priestor na sledovanie online vyučovania bez toho, aby ich rušili ostatní členovia rodiny.

'Naša komunita bola počas pandémie niekoľko týždňov zatvorená. Necháпали sme to. Všade boli policajti, policajné pásky po celej komunite, nechceli nás pustiť von. Prečo mali všetci trpieť kvôli niekoľkým nakazeným ľuďom?'

Rómsky aktivista, Bystrany, Slovensko

'Naše deti sa počas pandémie neučili dostatočne. Celkovo ich nevedia poriadne naučiť čítať, písať a počítať. Skutočne nevedia nič. Potom len pokračujú v odbornej škole priamo v obci, v čisto rómskej strednej škole.'

Rómska aktivistka, Jarovnice, Slovensko

4 Prístup k spravodlivosti

Ako členovia Európskej únie (EÚ) majú obe krajiny zavedené antidiskriminačné právne predpisy a zriadený orgán pre rovnosť v súlade so smernicou EÚ o rasovej rovnosti.⁵⁴

Aj keď slovenskí právni experti a expertky, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, uviedli celý rad konkrétnych bodov na ďalšie zlepšenie antidiskriminačného zákona, zhodli sa na tom, že jeho súčasné znenie je vo svojich základoch primerané a poskytuje diskriminovaným osobám dostatočný právny základ na účinné domáhanie

sa spravodlivosti - za predpokladu, že ho súdy účinne uplatňujú. Všetci zdôraznili jeho obmedzené praktické uplatňovanie ako pretrvávajúcu prekážku dosiahnutia účinného prístupu k spravodlivosti v tejto oblasti. Experti a expertky jednotlivo poukázali na rôzne právne problémy, ktoré bránia diskriminovaným osobám v prístupe k spravodlivosti na súdoch, najmä:

- Všeobecná neochota súdov konštatovať, že došlo k rasovej diskriminácii.

	Slovensko ⁵⁵	Slovinsko
Antidiskriminačná legislatíva	Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou	Zákon o ochrane pred diskrimináciou
Rok prijatia	2004	2016
Ochrana	<p>Rasový/etnický pôvod je chráneným znakom v prístupe k sociálnej pomoci, sociálnemu poisteniu, štátnej sociálnej podpore a sociálnym výhodám, zdravotnej starostlivosti, vzdelávaniu, tovarom a službám vrátane bývania a zamestnania.</p> <p>Zákon zakazuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • priamu diskrimináciu • nepriamu diskrimináciu • obťažovanie • sexuálne obťažovanie • viktimizáciu • pokyn na diskrimináciu • podnecovanie k diskriminácii 	<p>Rasový/etnický pôvod je chráneným znakom v prístupe k sociálnej pomoci, sociálnemu poisteniu, štátnej sociálnej podpore a sociálnym výhodám, zdravotnej starostlivosti, vzdelávaniu, tovarom a službám vrátane bývania a zamestnania.</p> <ul style="list-style-type: none"> • priama diskriminácia • nepriama diskriminácia • obťažovanie • sexuálne obťažovanie • vnímaná diskriminácia • príkaz, nariadenie alebo iný pokyn na diskrimináciu osoby z dôvodu konkrétnej osobnej okolnosti • podnecovanie k diskriminácii • represia • závažné formy diskriminácie: viacnásobná diskriminácia, hromadná diskriminácia, dlhodobá alebo opakovaná diskriminácia a diskriminácia, ktorá má pre diskriminovanú osobu ťažko napravitel'né dôsledky v podobe poškodenia jej právneho postavenia, práv alebo povinností - najmä ak sa týka detí alebo iných zraniteľných osôb.
Actio popularis	Podľa slovenského antidiskriminačného zákona môže takúto žalobu podať orgán pre rovnosť a právnické osoby zamerané na ochranu pred diskrimináciou, ako sú napríklad ľudskoprávne mimovládne organizácie, v prípadoch, ak by diskrimináciou mohli byť dotknuté práva, právom chránené záujmy alebo slobody väčšieho alebo neurčitého počtu osôb alebo ak by takýmto porušením mohol byť inak vážne ohrozený verejný záujem. ⁵⁶	<i>Actio popularis</i> v slovinskom práve neexistuje, ale existuje systém kolektívnych žalôb/žalôb, ktoré sú podobné <i>actio popularis</i> a môžu mať účinok <i>ergo omnes</i> . Kolektívne žaloby môžu iniciovať jednotlivci, mimovládne organizácie a iné zainteresované strany, ale vzťahujú sa najmä na občianskoprávne, hospodárske a pracovné vzťahy.

'Aj keď sa každá legislatíva dá časom vylepšiť, súčasný antidiskriminačný zákon považujem v podstate za primeraný. Väčším problémom je jeho uplatňovanie, ktoré je podľa môjho názoru stále veľmi slabé. Sudcovia nevedia určiť, čo je diskriminácia a čo nie. Odmietajú prípady jasnej diskriminácie a na druhej strane sú schopní konštatovať diskrimináciu v prípadoch, ktoré sa týkajú nejakej inej možnej nespravodlivosti, ktorá však nie je diskrimináciou.'

Zuzana Magurová, slovenská advokátka

'Na základe mojich praktických skúseností so zastupovaním Rómov a Rómkov v antidiskriminačných sporoch môžem konštatovať, že právne prekážky v prístupe Rómov a Rómkov k spravodlivosti na Slovensku sú štrukturálne a pretrvávajú už roky bez výrazného zlepšenia. Súdny sa naďalej zdráhajú rozhodnúť o rasovej diskriminácii, a ak ju aj zistia - nepriznávajú žiadne alebo v najlepšom prípade len symbolické finančné odškodnenie. Mám pocit, že vo väčšine prípadov majú tendenciu bagatelizovať závažnosť rasovej diskriminácie ako porušenia ľudských práv a ignorujú jej prima facie dopad na ľudskú dôstojnosť. Vyskytujú sa aj rasové stereotypy, ktoré sa odrážajú v niektorých súdnych rozhodnutiach. Vážnou prekážkou sú súdne prieťahy. Súdne konania týkajúce sa diskriminácie trvajú neuveriteľne dlho. Na ilustráciu poviem, že stále zastupujem Rómov, ktorým bol z dôvodu ich etnického pôvodu odopretý prístup do baru, v roku 2006 podali žalobu a dodnes sa neúspešne domáhajú spravodlivosti. Za takejto situácie sa Rómovia zdráhajú podniknúť právne kroky vo svojich prípadoch diskriminácie.'

Vanda Durbáková, advokátka spolupracujúca s Poradňou pre občianske a ľudské práva, Slovensko

'Podľa môjho názoru je hlavnou prekážkou v prístupe k spravodlivosti na Slovensku pre diskriminovaných ľudí neochota, neschopnosť a doslova nechcenie zo strany štátnych orgánov. Je taká rozsiahla, že mám pocit, akoby štát zriadil svoje inštitúcie s cieľom zachovať status quo. Namiesto toho, aby inštitúcie riešili existujúce prekážky, snažia sa tieto prekážky udržať. Ľuďom, ktorí boli diskriminovaní, súčasné štátne inštitúcie v podstate stále posielajú tento odkaz: O čom to hovoríte? Neboli ste vystavení diskriminácii, bol to štandardný postup, prečo sa sťažujete? Poškodení ľudia nielenže nemajú prístup k inštitúciám, ale tieto inštitúcie nefungujú správne, keď sa na nich ľudia obrátia. Kľúčom k zlepšeniu situácie je mať kvalitné a nezávislé inštitúcie, ktoré aktívne zabezpečujú ochranu pred diskrimináciou, a to stále chýba.'

Janka Debrecéniová, zástupkyňa výkonnej riaditeľky, Občan, demokracia a zodpovednosť, Slovensko

- Nedostatok hlbšieho pochopenia antidiskriminačných právnych predpisov ako takých a celkovo nízka kvalita rozhodovania v dôsledku nedostatočnej znalosti príslušných antidiskriminačných právnych predpisov zo strany sudcov a sudkýň, čo znamená, že uplatňovanie zásady obráteného dôkazného bremena⁵⁷ naďalej nie je právne konzistentné.
- Všeobecne rozšírená neochota súdov priznávať finančnú náhradu nemajetkovej ujmy (ak sa náhrada prizná, je spravidla symbolická).
- Tendencia súdov bagatelizovať závažnosť rasovej diskriminácie, prehliadanie alebo nepochopenie jej vplyvu na ľudskú dôstojnosť.
- V niektorých prípadoch určitá zaujatosť pri riešení konkrétnych prípadov diskriminácie rómskej menšiny.
- Príliš dlhé trvanie súdnych konaní (zvyčajne niekoľko rokov) a potrebná vytrvalosť, ktorá sa vyžaduje od sťažovateľov a ich právnych zástupcov, aby pokračovali v konaní.
- Nedostatočné angažovanie sa slovenského orgánu pre rovnosť.

Expert a expertky mali za to, že zmena riaditeľky orgánu pre rovnosť v roku 2020 zlepšila jeho vzťahy s

verejnosťou a zviditeľnila ho, ale niektorí tvrdili, že táto inštitúcia sa dostatočne nesústreďuje na najpálčivejšie problémy súvisiace s diskrimináciou alebo na ich právne dôsledky. Navrhovali, aby dala svojej kompetencii v oblasti vedenia súdnych sporov väčšiu prioritu a aby mala jasnú stratégiu vedenia súdnych sporov. Právni experti a expertky upozornili na dôležitosť budovania inštitucionálnej autority orgánu pre rovnosť vo vzťahu k vláde a iným štátnym inštitúciám, aby jeho zistenia a odporúčania mali väčší vplyv na verejnosť.

Zástupca orgánu pre rovnosť (národný antidiskriminačný orgán) v rozhovore priznal niektoré výzvy, ktoré je potrebné riešiť. Vyzdvihol nedávne úsilie o zvýšenie verejného profilu orgánu pre rovnosť a zdôraznil význam zvýšenia jeho celkovej dôveryhodnosti a viditeľnosti, aby si verejnosť uvedomila, že orgán pre rovnosť môže poskytovať účinnú právnu pomoc a že mu možno dôverovať. Vzhľadom na rozsah svojich kompetencií však nemá dostatočný počet zamestnancov. Podľa jeho zástupcu sú odporúčania orgánu pre rovnosť vo veľkej miere ignorované inými štátnymi inštitúciami, čo je veľmi ťažké zmeniť, keďže nie sú záväzné. Pokiaľ ide o riešenie diskriminácie Rómov a Rómkov, zástupca orgánu pre rovnosť považoval za dôležité zvyšovať informovanosť

verejnosti a propagovať dostupnosť právnej pomoci, pričom uznal, že by mali byť v tomto smere aktívnejší: najmä rozvíjaním užších vzťahov s rómskymi komunitami a poskytovaním väčšieho množstva právnej pomoci, aby mohli s ich podporou podniknúť viac právnych krokov.

Právni experti a expertky, s ktorými sa viedli rozhovory, v súvislosti s neúčinnou implementáciou zákona zdôraznili význam zlepšenia právneho vzdelávania v oblasti antidiskriminačného práva, a to od právnických fakúlt (kde táto zložka vo veľkej miere absentuje) až po priebežné celoživotné vzdelávanie právnikov a právničiek. Jeden z expertov upozornil aj na individuálnu zodpovednosť sudcov za sebvzdelávanie pri riešení prípadov diskriminácie. V súvislosti s prekážkami, ktorým Rómovia a Rómky čelia v prístupe k spravodlivosti, niektorí experti a expertky zdôraznili, že nielen súdy alebo kontrolné orgány by mali účinne poskytovať individuálnu spravodlivosť, ale dotkli sa aj významu toho, aby štátne inštitúcie vo všeobecnosti dodržiavali princípy zákona s cieľom zabrániť inštitucionálnemu rasizmu a predchádzať štrukturálnej diskriminácii.

Žiadny zo slovenských rómskych aktivistov a aktivistiek, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, nevedel o prípadoch diskriminácie, ktoré by Rómovia a Rómky nahlásili orgánu pre rovnosť, a len niekoľko z nich vedelo o existencii slovenského orgánu pre rovnosť. Vzhľadom na to, že respondenti sú aktivisti a aktivistky, ktorí sa bránili proti diskriminácii a majú vyššie povedomie o právnych prostriedkoch nápravy - naznačuje to, že informovanosť o orgáne pre rovnosť medzi rómskymi komunitami je extrémne nízka. Rómovia namiesto nahlásenia prípadu diskriminácie radšej konfrontujú páchatela diskriminácie priamo na mieste. Niektorí z nich sa môžu obracať na miestnych rómskych aktivistov alebo úrady, ako je starosta (ak im dôverujú), alebo kontaktovať médiá, ktoré ich môžu nakoniec nasmerovať na mimovládnu organizáciu alebo právnik, ktorý im môže poskytnúť právnu pomoc. Podobne aj v Slovinsku z desiatich opýtaných rómskych aktivistov a zástupcov organizácií občianskej spoločnosti (OOS) len jeden vedel o prípade diskriminácie, ktorý nahlásil Róm.

Hoci veľká väčšina (44) z 50 slovinských Rómov, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, zažila diskrimináciu (najmä vo vzťahu k správny orgánom, v zdravotníctve a vzdelávacom systéme a v obchodoch), žiadny z nich neoznámil svoj prípad orgánu pre rovnosť. Podľa informácií získaných v rozhovoroch je to čiastočne spôsobené názorom, že sa aj tak nič nezmení, že v tejto oblasti nikto aktívne nepracuje a že rómska komunita si nahromadí ďalšie problémy, ak sa rozhodne incidenty nahlásiť. Okrem toho mnohí z nich ani nevedeli, čo je diskriminácia, nepoznali jej rôzne formy, často neidentifikovali určité správanie ako diskrimináciu,

nevedeli, ako a kde diskrimináciu nahlásiť, ani aká právna pomoc je k dispozícii.

Podľa zástupcov organizácií občianskej spoločnosti a rómskych aktivistov a aktivistiek, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, sú hlavnými dôvodmi, prečo diskriminovaní ľudia incidenty neoznamujú, tieto: nedostatok dôvery v inštitúcie a nedostatok vedomostí o podporných orgánoch, nedostatok vedomostí o právnych predpisoch, právnych fórach na ochranu a dostupných právnych prostriedkoch nápravy, pričom iní si môžu myslieť, že nahlásením prípadu by sa situácia aj tak nezmenila. Zástupcovia organizácií občianskej spoločnosti sa domnievajú, že organizácie by mali podporovať Rómov a Rómky v boji proti diskriminácii poskytovaním bezplatnej právnej pomoci, organizovaním kampaní na zvyšovanie povedomia o diskriminácii a boji proti rómskej diskriminácii, zapájaním sa do medzisektorovej spolupráce vrátane orgánu pre rovnosť a právnikov.

Hoci mnohí slovenskí rómski aktivisti a aktivistky, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, podnikli niektoré právne kroky s podporou Poradne pre občianske a ľudské práva, právne angažovanie sa v tejto oblasti je v rómskych komunitách veľmi zriedkavé a spája sa len s veľmi vážnymi prípadmi (ako napríklad smrť dieťaťa v nemocnici v dôsledku možného opomenutia lekárov, ktorú nedávno riešili rodičia v jednej komunite). Tí Rómovia a Rómky, ktorí a ktoré vedeli o mimovládnej organizácii (MVO) alebo inštitúcii, na ktorú sa môžu obrátiť, boli ochotnejší podniknúť právne kroky. Rómski aktivisti vo všeobecnosti uviedli, že Rómovia a Rómky by ocenili viac právnej podpory, ktorá by mohla pomôcť zvýšiť počet nahlásených prípadov.

'Rómovia a Rómky nemajú dostatok informácií a boja sa. Poznám rómskych rodičov, ktorí podali sťažnosť na školu v súvislosti s ich dieťaťom, ale komu dá obec ako zriaďovateľ školy za pravdu? Rómskym rodičom alebo riaditeľovi školy? Rómovia neveria, že majú šancu domôcť sa spravodlivosti, že môžu uspieť a inštitúcie ich sťažnostiam uveria.'

Rómska aktivistka, Huncovce, Slovensko

'Čo sa zmení, ak poviem, že som diskriminovaná? Prestane to? Nie. Bude to pre mňa lepšie? Nie. Možno jeden človek bude musieť znášať nejaké následky, ale čo všetci ostatní?'

Rómka zo Slovinska

Slovenskí rómski aktivisti a aktivistky a právni experti a expertky, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, uviedli rôzne dôvody, prečo Rómovia a Rómky, ktorí a ktoré boli vystavení diskriminácii, nechcú prípad nahlásiť, najmä celkový nedostatok informácií o tom, kam sa obrátiť o pomoc, strach ľudí, že sa situácia môže obrátiť proti nim (viktimizácia), nedôvera v súdny systém, celková sociálna deprivácia a chudoba, ktorá ich núti sústrediť sa na iné každodenné problémy, a to, že diskrimináciu vnímajú ako niečo také bežné a nemenné, že nevidia zmysel v snahe brániť sa jej.

Panuje široká zhoda v tom, že viac riešených prípadov a viac pozitívnych výsledkov by odradilo páchatelov od diskriminácie a prispelo by k prevencii. V tejto súvislosti si všetci aktivisti a aktivistky mysleli, že nahlasovanie prípadov diskriminácie je užitočné a povzbudí ostatných Rómov a Rómky, aby sa v prípadoch diskriminácie snažili využiť právne prostriedky nápravy. Napriek tomu, že respondenti v oboch krajinách vyjadrili pocit sklamaní a presvedčenie, že situácia Rómov a Rómov sa možno nikdy nezmení, všetci považovali za dôležité presadzovať práva Rómov a Rómov a nahlasovať viac prípadov diskriminácie.

'Iste, je dôležité sťažovať sa na diskrimináciu alebo iné porušenia ľudských práv. Pretože ak sa my - ako Rómovia - vzdáme, naše postavenie v slovenskej spoločnosti sa nezlepší. Musíme ukázať, že sme si rovní. Že máme v tejto krajine svoje miesto.'

Róm, aktivista, Medzev, Slovensko

'Myslím si, že by bolo dobré to nahlásiť, ale neviem ako a aj keď to nahlásim, nič sa nezmení. Ak chceme zmenu, museli by sme to všetci neustále nahlasovať. Museli by sme sa stať otravnými s tým, že to budeme nahlasovať. A mali by byť prísne dôsledky. Potom by sa možno niečo zmenilo. Ale neverím, že sa dočkám veľkej zmeny, kým budem nažive.'

Rómka zo Slovinska

Slovinskí právni experti, s ktorými sa uskutočnili rozhovory a ktorí poznajú a často používajú vnútroštátne antidiskriminačné právne predpisy, ich považujú za primerané. Právni experti si myslia, že znalosti právnikov by sa mohli ďalej rozvíjať organizovaním seminárov a školení, štúdiom literatúry a judikatúry, zvyšovaním informovanosti a ich zapájaním do projektov. Zo siedmich právnikov, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, piati poznali fungovanie a prácu inštitúcie Advocate of the Principle of Equality /advokát pre zásadu rovnosti / (APE, orgán pre rovnosť). Právni experti sa domnievajú, že

činnosť APE by sa mohla ďalej rozvíjať prostredníctvom jej propagácie v médiách. Niektorí právni experti sa domnievajú, že riadne vykonávanie stanovísk a odporúčaní APE by zabránilo ďalším porušeniam. Podľa ich názoru by sa prístup Rómov a Rómov k spravodlivosti mohol zlepšiť, ak by právni experti pro bono pravidelne navštevovali rómske osady a zvyšovaním povedomia o ich právach. Napriek tomu, že príslušníci rómskej komunity v Slovinsku majú k dispozícii bezplatnú právnu pomoc (ak spĺňajú všetky podmienky), len zriedka ju využívajú na oznámenie diskriminácie. Existuje niekoľko kancelárií právneho poradenstva, ktoré poskytujú bezplatné právne služby, ale nie sú špecializované na prácu s rómskou komunitou. Spolupráca s mimovládnyimi organizáciami vedenými Rómami a Rómkami alebo prorómskymi mimovládnyimi organizáciami by bola prospešná aj pre APE.

Judikatúra týkajúca sa ľudských práv Rómov a Rómov

Slovensko

Napriek celému radu negatívnych faktorov, ktoré obmedzujú uplatňovanie slovenského antidiskriminačného zákona, slovenské súdy vydali niekoľko rozhodnutí strategického významu, ktoré hmatateľne prispeli k verejnej a politickej diskusii o rasovej diskriminácii Rómov a Rómov. Majú trvalú advokačnú hodnotu.

December 2011: Okresný súd v Prešove rozhodol v prípade diskriminácie rómskych detí, ktoré sa učili v oddelených triedach na základnej škole v Šarišských Michalovciach. Po neúspešných pokusoch miestnej komunity o odstránenie segregácie na škole, Poradňa pre občianske a ľudské práva iniciovala antidiskriminačnú verejnú žalobu (*actio popularis*) proti škole s odôvodnením, že táto prax predstavuje závažnú formu nezákonnej etnickej diskriminácie a porušuje právo detí na vzdelanie bez diskriminácie. Toto rozhodnutie bolo v roku 2012 potvrdené krajským odvolacím súdom a stalo sa právoplatným. Krajský súd odmietol argumenty školy, že vzdelávanie rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v oddelených triedach je jediným prostriedkom, ako im zabezpečiť rovnú kvalitu vzdelávania. Naopak, konštatoval, že tento spôsob je v rozpore so zásadami rovnakého zaobchádzania. Toto rozhodnutie - ktoré ako prvé poukázalo na segregáciu v školských triedach - významne podnietilo verejnú diskusiu o všadeprítomnej segregácii rómskych detí vo vzdelávaní.⁵⁸

Október 2012: Okresný súd v Prešove rozhodol o rezidenčnej segregácii niekoľkých Rómov a Rómov, ktorí

boli nezákonne presťahovaní z nájomných bytov v centrálnej zóne vo vlastníctve mesta Sabinov do nových nájomných bytov nižšieho štandardu, ktoré mesto postavilo mimo zastavaného územia a ďaleko od mestskej infraštruktúry na základe dotácie z ministerstva dopravy. Toto rozhodnutie bolo v roku 2018 potvrdené odvolacím súdom a nadobudlo právoplatnosť, pričom rešpektovalo rozsudok Najvyššieho súdu SR v tejto veci z roku 2017. Krajský súd v nadväznosti na právny názor Najvyššieho súdu zopakoval, že do nájomných bytov v segregovanej časti mesta boli presťahovaní len Rómovia, takže sa s nimi zaobchádzalo inak ako s ostatnými obyvateľmi, a čelili tak diskriminačnému zaobchádzaniu na základe ich etnického pôvodu, za čo bolo zodpovedné mesto. Okrem toho bolo ministerstvo dopravy povinné preskúmať okolnosti, za ktorých sa mala dotácia použiť v širšom kontexte, a zvážiť, či použitie dotácie v konečnom dôsledku viedlo k segregácii rómskej menšiny.⁵⁹

Február 2016: Okresný súd Košice II rozhodol, že košická nemocnica porušila práva rómskej ženy, ktorú sterilizovala bez toho, aby si zabezpečila jej informovaný súhlas. Súd najprv nemocnici nariadil, aby sa ospravedlnila, a v druhom rozsudku priznal žene právo na finančné odškodnenie v plnej požadovanej výške takmer 17 000 eur. Išlo o prvé rozhodnutie vnútroštátnych súdov, ktoré poskytlo spravodlivosť vrátane primeraného odškodnenia násilne sterilizovaným rómskym ženám. Toto rozhodnutie bolo v novembri 2016 potvrdené odvolacím súdom a stalo sa právoplatným. Kľúčom k dosiahnutiu tohto rozhodnutia boli predchádzajúce prelomové rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý v rokoch 2011 až 2013 vyhovel ich sťažnostiam a konštatoval porušenie Európskeho dohovoru v troch samostatných prípadoch, ktoré podali rómske ženy.⁶⁰ Všetky dotknuté rómske ženy zastupovala Poradňa pre občianske a ľudské práva. Tieto rozhodnutia boli tiež nápomocné pri pokračujúcej advokácii smerom k slovenskej vláde s cieľom zriadiť nezávislý orgán, ktorý by zabezpečil účinné finančné a iné odškodnenie pre ženy, ktoré boli násilne sterilizované bez toho, aby museli prejsť súdnym konaním.

Marec 2017: Okresný súd v Košiciach rozhodol, že mesto Spišská Nová Ves diskriminovalo rómsku ženu tým, že ju nevybralo na jedno z troch voľných miest terénnych komunitných pracovníkov. V porovnaní so žalobkyňou boli osoby vybrané na tieto pozície menej kvalifikované, mali menej skúseností ako terénni komunitní pracovníci a nižšie vzdelanie, neovládali rómsky jazyk a boli nerómskeho pôvodu. Súd potvrdil, že odporca diskriminoval navrhovateľku z dôvodu jej rómskeho etnického pôvodu, a odporca bol povinný zaslať navrhovateľke písomné ospravedlnenie a zaplatiť

nemajetkovú ujmu vo výške 2 500 EUR. Toto rozhodnutie bolo vo februári 2018 potvrdené odvolacím súdom a stalo sa právoplatným.⁶¹ Rómku zastupovala Poradňa pre občianske a ľudské práva.

November 2021: Okresný súd v Prešove vyhovel antidiskriminačnej žalobe troch rómskych detí z obce Hermanovce, ktoré boli nezákonne vzdelávané v miestnej základnej škole v špeciálnych triedach pre deti s ľahkým mentálnym znevýhodnením. Žalované Súkromné centrum špeciálno-pedagogického poradenstva v Prešove, ktoré vykonávalo psychologickú diagnostiku detí, ako aj základná škola v Hermanovciach ich diskriminovali z dôvodu ich etnickej príslušnosti. Prvostupňový súd uložil žalovaným povinnosť ospravedlniť sa diskriminovaným deťom a priznal každému z nich finančné odškodnenie vo výške 5 000 eur. Okrem toho súd potvrdil zodpovednosť školy za segregáciu rómskych detí v špeciálnych triedach, ktoré sa nachádzali mimo hlavnej budovy školy a navštevovali ich výlučne rómske deti. Išlo o vôbec prvé rozhodnutie na Slovensku týkajúce sa všadeprítomnej segregácie rómskych detí v špeciálnom vzdelávaní.⁶² Deti zastupovala Poradňa pre občianske a ľudské práva.

Január 2022: Okresný súd Košice II rozhodol v prospech deviatich sťažovateľov rómskej národnosti, ktorí tvrdili, že ich mesto v roku 2012 násilne vystaňovalo z ich domovov v Košiciach pod zámienkou odstraňovania odpadu. Súd rozhodol, že mesto Košice násilným vystaňovaním sťažovateľov neoprávnene zasiahlo do ich ľudskej dôstojnosti a práva na súkromie a dopustilo sa nezákonnej diskriminácie na základe ich etnickej príslušnosti. Súd tiež osobitne rozhodol, že sťažovatelia zažili diskrimináciu vo forme obťažovania v oblasti poskytovania verejných služieb, na ktorú sa vzťahuje antidiskriminačný zákon.⁶³ Rozhodnutie má širší strategický význam, pokiaľ ide o ciele praktiky núteného vystaňovania Rómov a Rómok na Slovensku.

Treba poznamenať, že od roku 2004 sa prípady diskriminácie v drvivej väčšine prípadov skončili zamietavými rozhodnutiami, v ktorých vnútroštátne súdy nezistili rasovú diskrimináciu Rómov a Rómok a v praxi tak zrejme nedokázali účinne implementovať antidiskriminačný zákon. Jasne to naznačuje napríklad rozhodnutie Výboru OSN na odstránenie rasovej diskriminácie o porušení práv rómskej ženy, ktorá bola diskriminovaná v prístupe k zamestnaniu a ktorá sa nemohla domôcť spravodlivosti na vnútroštátnych súdoch kvôli pochybeniam v ich rozhodovaní.⁶⁴ Okrem toho viaceré rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva z posledných rokov proti Slovensku sa týkali neschopnosti štátnych orgánov účinne vyšetriť namietané prípady policajnej brutality voči Rómom a Rómkam a poukazujú

na štrukturálne nedostatky v tejto oblasti.⁶⁵ Vo všeobecnosti je počet prípadov diskriminácie Rómov a Rómkov riešených súdmi naďalej veľmi nízky a väčšina z nich je výsledkom strategických súdnych sporov ľudskoprávných mimovládnych organizácií, ako je Poradňa pre občianske a ľudské práva.

Slovinsko

*Príručka agentúry FRA o európskom antidiskriminačnom práve 2018,*⁶⁶ ktorá zhromažďuje prípady diskriminácie týkajúce sa rómskej komunity, neobsahuje žiadne prípady zo Slovinska, čo tiež svedčí o probléme, že slovinskí Rómovia a Rómkovia sa zriedkavo domáhajú právnej nápravy v prípadoch diskriminácie; to určite prispieva k skreslenému obrazu o diskriminácii rómskej komunity v Slovinsku na medzinárodnej úrovni. Preto existuje veľmi málo súdnych prípadov zaoberajúcich sa diskrimináciou Rómov a Rómkov. Príkladom je prípad z roku 2010, keď bol muž, ktorý vyzýval na fyzické násilie voči rómskej rodine a na prenasledovanie z ich rodného mesta, uznaný vinným z trestného činu podnecovania k nezhodám alebo neznášanlivosti na základe porušenia zásady rovnosti. Súd tejto osobe uložil podmienený trest, ktorý zahŕňal trest v trvaní jedného mesiaca a skúšobnú dobu jedného roka.⁶⁷

V pravidelnej výročnej správe APE za rok 2021 boli uvedené tieto prípady diskriminácie Rómov a Rómkov:⁶⁸

1. Možná diskriminácia v obchode na základe rasy alebo etnického pôvodu

Na APE sa obrátil klient rómskeho pôvodu, ktorý bol údajne v obchode vystavený diskriminácii. Predavač požiadal klienta, aby mu ukázal obsah svojej tašky. Následne klient požiadal o knihu sťažností, ale personál mu ju odmietol vydať. APE požiadala klienta, aby podrobne a konkrétne opísal udalosti, predložil vlastnoručne napísanú a podpísanú sťažnosť na diskrimináciu a poskytol kontaktné údaje všetkých svedkov na účely dôkazného konania. Klient na túto žiadosť nereagoval, preto bolo konanie ukončené.

2. Na preukázanie diskriminácie nepostačuje pocit, že uchádzač o zamestnanie je diskriminovaný

Na APE sa obrátil neúspešný uchádzač o zamestnanie, ktorý vo svojom liste uviedol, že má pocit, že nebol vybraný kvôli svojmu menu a priezvisku a mierne tmavšej pleti. Orgán pre rovnosť označil za relevantné osobné okolnosti rasu alebo etnický pôvod a v prípade osoby, ktorá nie je štátnym príslušníkom Slovinska, štátnu príslušnosť. Orgán pre rovnosť klientovi vysvetlil, že môže potvrdiť, či v konkrétnom prípade došlo k diskriminácii, až po ukončení postupu zisťovania skutočností, a preto klienta vyzval, aby podal žiadosť o vypočutie v súvislosti s

diskrimináciou. APE oboznámila klienta so zásadou prenesenia dôkazného bremena a vzhľadom na znenie listu pripomenul klientovi, že samotný pocit, či už pre správne alebo súdne konanie, nie je dostatočný. Dôkazné bremeno vyžaduje, aby účastník konania uviedol jasné, konkrétne a úplné tvrdenia o skutočnostiach, na ktoré sa odvoláva. Až potom prechádza dôkazné bremeno na údajného porušovateľa, ktorý musí preukázať, že nediskriminoval. Klient sa nerozhodol podať návrh na vypočutie, a preto bolo konanie ukončené.

3. Údajne sporné zaobchádzanie s rómskym klientom na policajnej stanici

Na APE sa obrátil klient rómskeho pôvodu, ktorý uviedol, že zamestnanec Úradu špeciálnej prokuratúry konal kontroverzne, a mal pocit, že jeho konanie bolo diskriminačné. Osoba sa tiež odvolávala na prenesenie dôkazného bremena stanovené v článku 40 zákona o ochrane pred diskrimináciou. APE požiadala o vysvetlenie príslušnú policajnú stanicu, na ktorej sa uskutočnilo vypočutie Úradu špeciálnej prokuratúry, ktorá obvinenia klienta poprela. APE postúpila klientovi vysvetlenia polície a vysvetlila mu, že vnímanie diskriminácie nezavhuje strany dôkazného bremena a že na preukázanie diskriminácie potrebuje APE relevantné dôkazy, ako sú aspoň kontaktné údaje svedkov, ktoré klient neposkytol. V konaní o zistení diskriminácie musí orgán pre rovnosť s istotou zistiť skutočnosť, na ktorých sa zakladá zistenie diskriminácie, v súlade s pravidlami všeobecného správneho konania. Klient sa nerozhodol podať žiadosť o vypočutie, a preto bolo konanie ukončené.

Na základe uvedených príkladov možno konštatovať, že aj tí Rómovia a Rómkovia, ktorí a ktoré iniciovali konanie pred APE, neskôr od konania odstúpili alebo neposkytli dostatočné informácie na podporu svojho tvrdenia o diskriminácii. V týchto prípadoch by bola pre klientov nevyhnutná právna pomoc, aby mohli pokračovať vo svojich prípadoch.

5 Orgány pre rovnosť

	Slovensko ⁶⁹	Slovinsko ⁷⁰
Inštitúcia, ktorá má mandát národného orgánu pre rovnosť	Slovenské národné stredisko pre ľudské práva	Inštitúcia Advocate of the Principle of Equality /Advokát pre zásadu rovnosti/
Právna úprava	Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou	Zákon o ochrane pred diskrimináciou
Dátum zriadenia	2004	2016
Právomoc viesť súdne spory	<ul style="list-style-type: none"> • Zastupovanie diskriminovaných osôb pred súdmi • Podávanie žalôb v mene orgánu pre rovnosť (<i>actio popularis</i>) • Intervencia na podporu účastníka konania 	<ul style="list-style-type: none"> • Zastupovanie diskriminovaných osôb pred súdmi • Podávanie žalôb v mene orgánu pre rovnosť (s identifikovateľnou obeťou alebo bez nej) v mene jednej alebo viacerých individuálnych osôb, ktoré s tým súhlasia • Intervencia na podporu účastníka konania • Obhajoba vlastného právne záväzného rozhodnutia pred súdmi • Žiadosti o ústavné preskúmanie diskriminačných predpisov na ústavnom súde
Rozhodnutia	Formálne rozhodovanie o prijatých sťažnostiach na diskrimináciu. Jeho rozhodnutia nie sú právne záväzné, majú formu odborných stanovísk, ktoré možno použiť aj ako dôkaz v súdnom konaní.	Advokát vydáva záväzné rozhodnutia a odporúčania, ale nemôže ukladať sankcie.
Postup	Osoba, ktorá sa domnieva, že bola diskriminovaná, môže písomne, e-mailom alebo osobne podať žiadosť/podnet na Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Stredisko sa nezaoberá anonymnými žiadosťami.	Osoba, ktorá sa domnieva, že bola diskriminovaná, môže podať žiadosť o vypočutie na APE, kde má postavenie účastníka konania. Osoba môže žiadosť stiahnuť až do vydania rozhodnutia. Konanie je pre účastníkov konania bezplatné. Osoba, ktorá sa domnieva, že bola alebo je diskriminovaná, môže podať žalobu o ukončenie diskriminácie, o náhradu škody za diskrimináciu alebo o uverejnenie rozsudku v médiách. Ak bola osoba diskriminovaná, má nárok na odškodnenie, ktoré vypláca osoba, ktorá diskrimináciu spôsobila. Výška odškodnenia je od 500 do 5 000 EUR.
Mandát	<p>Má dvojité mandát ako slovenský orgán pre rovnosť (národný antidiskriminačný orgán), ako aj národná inštitúcia na ochranu ľudských práv (NHR). V tejto súvislosti plní širokú škálu úloh v oblasti základných práv a slobôd, ktoré zahŕňajú najmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • monitoruje a hodnotí dodržiavanie ľudských práv a dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s antidiskriminačným zákonom • zhromažďuje informácie o rasizme, xenofóbii a antisemitizme na Slovensku a na požiadanie ich poskytuje • vykonáva výskumy a prieskumy na účely poskytovania údajov v oblasti ľudských práv, zhromažďuje a na požiadanie poskytuje infor- 	<ul style="list-style-type: none"> • poskytuje informácie, poradenstvo a advokáciu • prijíma oznámenia o diskriminácii a rozhoduje o diskriminácii vo formálnom konaní • skúma a monitoruje situáciu v oblasti diskriminácie v Slovinsku • vydáva odporúčania príslušným orgánom • zvyšuje povedomie verejnosti o ochrane pred diskrimináciou • organizuje školenia, poradenské činnosti a činnosti zamerané na budovanie kapacít pre jednotlivé zainteresované strany v súvislosti s plnením ich povinností • poskytuje poradenstvo vláde pri tvorbe, prijímaní a zmenách právnych predpisov a politik • vykonáva odborný výskum v oblasti rovnosti a nediskriminácie

	Slovensko ⁶⁹	Slovinsko ⁷⁰
	<p>mácie v tejto oblasti</p> <ul style="list-style-type: none"> • pripravuje vzdelávacie aktivity a zúčastňuje sa na informačných kampaniach s cieľom zvýšiť toleranciu v spoločnosti • zabezpečuje právnu pomoc diskriminovaným osobám • na žiadosť fyzických alebo právnických osôb alebo z vlastnej iniciatívy vydáva odborné stanoviská vo veciach dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s antidiskriminačným zákonom • vykonáva nezávislé zisťovania týkajúce sa diskriminácie 	<ul style="list-style-type: none"> • podáva správy vnútroštátnym a medzinárodným orgánom o otázkach diskriminácie • nadväzuje kontakty s príslušnými subjektmi v krajine a na medzinárodnej úrovni
Kritika	<p>Mimovládne organizácie a medzinárodné ľudskoprávne orgány kritizovali orgán pre rovnosť za jeho nedostatočné fungovanie a nezávislosť.⁷¹ Od roku 2019 neposkytol Rómom alebo Rómkam žiadne právne zastúpenie v súdnych konaniach a nikdy z vlastnej iniciatívy nevedol súdne spory actio popularis, ktoré by riešili systémové prípady rasovej diskriminácie.⁷²</p>	<p>Právni experti sa domnievajú, že činnosť APE by sa mohla ďalej rozvíjať prostredníctvom jej propagácie v médiách. Riadne vykonávanie stanovísk a odporúčaní APE by zabránilo ďalším porušeniam. Prístup Rómov a Rómkov k spravodlivosti by sa mohol zlepšiť, ak by právnici pro bono pravidelne navštevovali rómske osady a zvyšovaním povedomia o ich právach. Spolupráca s mimovládnymi organizáciami vedenými Rómami a Rómkami alebo prorómskymi mimovládnymi organizáciami by bola prospešná aj pre APE.</p>
Údaje o sťažnostiach	<p>Prijalo len nízky počet sťažností týkajúcich sa rasovej diskriminácie, ktoré iniciovali rómski žiadatelia a žiadateľky:</p> <p>2019 – 9 sťažností 2020 – 3 sťažností 2021 – 4 sťažností</p>	<p>Viedla len niekoľko konaní týkajúcich sa rasovej diskriminácie iniciovanej rómskymi žiadateľmi a poskytla poradenstvo v nízkom počte prípadov diskriminácie:</p> <p>2019 – 3 konania vo veci diskriminácie a 2 poradenstvá 2020 – 3 konania vo veci diskriminácie a 1 poradenstvo 2021 – 3 konania vo veci diskriminácie a 3 poradenstvá⁷³</p>

6 Vnútroštátne a miestne politiky zamerané na diskrimináciu Rómov a Rómok

Vnútroštátne stratégie a akčné plány pre Rómov na roky 2020-2030

Národné stratégie pre Rómov do roku 2030, ktoré boli prijaté v súlade so strategickým rámcom EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov na roky 2020 - 2030, sú kľúčovými vládnyimi strategickými politickými dokumentmi v tejto oblasti v oboch krajinách.⁷⁴ Na Slovensku Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030⁷⁵ stanovuje ciele a poskytuje všeobecný rámec pre deklarované úsilie vlády o zabezpečenie začlenenia a rovnosti Rómov v súčasnom desaťročí, pričom zahŕňa konkrétne prioritné oblasti bývania, vzdelávania, zamestnanosti a zdravotnej starostlivosti. Stanovujú sa v nej aj ciele zamerané na boj s protirómskym rasizmom a nedostatkami v prístupe k spravodlivosti v prípadoch diskriminácie. Dôležité je, že stratégia uznáva širokú štrukturálnu povahu diskriminácie, pričom výslovne definuje, že štrukturálna diskriminácia nie je výsledkom diskriminačného správania jednotlivcov, ale týka sa zavedených postupov, noriem a prístupov inštitúcií k menšinám.⁷⁶ Stratégia tiež priznáva, že predchádzajúca vládna stratégia v tejto oblasti (roky 2012 - 2020) bola z hľadiska implementácie nedostatočná.

Ciele stratégie sa premietli do prvých akčných plánov, ktoré stanovujú širokú škálu politík a opatrení na dosiahnutie cieľov stratégie v rokoch 2022 až 2024, pričom zahŕňajú ukazovatele na sledovanie pokroku.⁷⁷ Ako je z akčných plánov zrejmé, vláda sa vo veľkej miere spolieha na využívanie európskych štrukturálnych fondov a fondov EÚ, ktoré by Slovensko malo získať na realizáciu prijatého Plánu obnovy a odolnosti.⁷⁸ Zostáva otáznou, či vypracované opatrenia a pridelené finančné prostriedky na ich realizáciu budú stačiť na to, aby sa začala účinne narúšať rozšírená štrukturálna diskriminácia, ako je segregácia v oblasti bývania a vzdelávania alebo inštitucionálny rasizmus v zdravotníctve, ktorý neúmerne postihuje rómske ženy, a nakoľko bude toto úsilie udržateľné. Je nevyhnutné, aby sa vládne orgány zaviazali investovať tiež dostatok prostriedkov zo štátneho rozpočtu v dlhodobom horizonte.

V Slovinsku sa v Národnom akčnom programe vlády Slovenskej republiky pre Rómov na obdobie rokov 2021 - 2030,⁷⁹ ktorý bol prijatý ako pokračovanie predchádzajúcich programov,⁸⁰ definujú hlavné ciele a základné opatrenia na zlepšenie sociálno-ekonomickej situácie rómskej komunity a jej príslušníkov, vytvorenie podmienok na zlepšenie ich sociálneho začlenenia a posilnenia ich postavenia, ako aj posilnenie ich účasti na procesoch zameraných na zlepšenie ich vlastnej situácie a dosiahnutie úplného začlenenia a rovnosti v slovinskej spoločnosti v danom období. Kľúčové témy, ktorými sa strategický dokument zaoberá, sú: vzdelávanie a odborná príprava, zamestnanosť, sociálna ochrana, sociálne začlenenie, ochrana detí, žien a mládeže, zdravie a zdravotná starostlivosť, správa osád a prístup k bývaniu, integrácia do spoločenského a kultúrneho života, zlepšenie spolužitia v rómskych osadách a ich okolí, boj proti protirómskym postojom a diskriminácii a posilnenie vykonávania opatrení na miestnej úrovni.

V súvislosti s dokumentom sme už spomenuli opatrenia týkajúce sa odbornej prípravy policajtov a štátnych zamestnancov, ktorej cieľom je znížiť diskrimináciu Rómov a Rómok, ale v záujme boja proti diskriminácii a protirómskym náladám sa v dokumente predpokladá aj zlepšenie informovanosti väčšinového obyvateľstva a príslušníkov rómskej komunity, čo sa dosiahne spolufinancovaním rozhlasových a televíznych programov pre rómsku komunitu.⁸¹ Ďalším cieľom stratégie je posilniť inštitucionálny rámec pre zastúpenie rómskej komunity v Slovinsku a posilniť mimovládne organizácie založené členmi rómskej komunity. Cieľom spolufinancovania mimovládnych organizácií rómskej komunity je posilniť ich činnosť a integráciu do širšej spoločnosti a zároveň zvýšiť príspevok rómskych organizácií k zlepšeniu situácie Rómov a Rómok, najmä v prostredí, v ktorom žijú.

Národný akčný program pre Rómov je koncipovaný tak, aby dosiahnutie cieľov bolo reálne a overiteľné; každý z kľúčových a podriadených cieľov obsahuje ukazovatele vplyvu, ktorými sa bude overovať dosiahnutie cieľov, a je z neho zrejmé, kto je nositeľom opatrenia, čo je to za opatrenie, ako sú zabezpečené finančné zdroje, aké sú predpokladané zdroje a časový rámec realizácie.

Hoci národné stratégie vo všeobecnosti jasne formulujú všetky kľúčové nedostatky a výzvy a stanovujú súvisiace relevantné ciele, všetok hmatateľný pokrok v nasledujúcich rokoch bude v podstate závisieť od skutočného odhodlania štátnych inštitúcií dôkladne implementovať navrhované politiky a opatrenia vrátane vyčlenenia dostatočných finančných zdrojov a zabezpečenia dlhodobej udržateľnosti. Súčasná zložitosť a štruktúrny charakter opísaných problémov si vyžaduje značné finančné investície, ako aj úzku spoluprácu vládnych rezortov a samospráv. Vzhľadom na to, že obciam môže chýbať odhodlanie a/alebo odborné znalosti na získanie projektovo alokovaných zdrojov a účinnú realizáciu opatrení na riešenie vylúčenia ich miestnych marginalizovaných rómskych komunít, je nevyhnutné, aby im štátne inštitúcie poskytli všetku potrebnú pomoc.

Ďalšie relevantné politiky

Na Slovensku je špecifické znevýhodnené postavenie rómskych žien a ich prierezová diskriminácia uznaná v súčasnej stratégii začleňovania rómskej populácie do roku 2030, ako aj v Celoštátnej stratégii rovnosti žien a mužov a rovnosti príležitostí v Slovenskej republike na roky 2021 - 2027.⁸²

V decembri 2021 vláda prijala komplexnú Stratégiu inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní ako kľúčový rámcový dokument, ktorý určuje smerovanie strategických verejných politík s cieľom dosiahnuť inkluzívnejšie vzdelávanie detí, žiakov a študentov do roku 2030.⁸³ Prijatý Akčný plán na roky 2022 - 2025 stanovuje prvé opatrenia na realizáciu stratégie.⁸⁴ Hlasy mimovládnych organizácií však poukazujú na to, že deklarované opatrenia sú nedostatočné a nemajú potenciál zásadne odstrániť segregáciu rómskych detí vo vzdelávaní na rôznych úrovniach.⁸⁵

V Slovinsku sú správy vlády o situácii rómskej komunity dôležitými dokumentmi na posúdenie zlepšenia situácie Rómov a Rómok v krajine. V poslednej správe, ktorá sa týkala roku 2020, sa zdôraznilo, ktoré kľúčové podujatia a projekty v oblasti zvyšovania informovanosti a boja proti diskriminácii sa realizovali, aké vzdelávacie podujatia sa uskutočnili, ako prebieha spolupráca rôznych zainteresovaných strán na miestnej úrovni, a tiež sa konštatovalo, že účasť obcí na príprave výročných správ vlády sa z roka na rok zlepšuje, rovnako ako výmena informácií. V dokumente sa tiež vysvetľuje, čo sa deje v obciach, v ktorých žijú príslušníci rómskej komunity, pokiaľ ide o zlepšenie ich situácie.⁸⁶

Miestne stratégie boli pripravené aj v niektorých slovinských obciach s vysokým počtom rómskeho obyvateľstva. Napríklad v Súbore opatrení pre Rómov v

obci Trebinje na roky 2022 - 2030 sa uvádza, že je potrebné zvýšiť povedomie členov rómskej komunity a väčšinového obyvateľstva o pozitívnych účinkoch začlenenia Rómov a Rómok do spoločnosti a o bohatstve, ktoré rómska kultúra prináša slovinskej spoločnosti. V dokumente sa tiež zdôrazňuje význam nediskriminácie, ako aj potreba zintenzívniť opatrenia proti protirómskej rétorike, nenávisťným prejavom, stereotypom a predsudkom.⁸⁷ V Stratégii riešenia rómskej problematiky v obci Brežice na roky 2022 - 2030 sa uvádza, že je potrebné zvyšovať povedomie inštitúcií a verejnosti v miestnom prostredí o prítomnosti a negatívnych dôsledkoch protirómskych nálad a diskriminácie a odstraňovať ich, a že je potrebné pracovať na znižovaní diskriminácie rómskych detí.⁸⁸ Medzi ďalšie príklady miestnych stratégií z predchádzajúcich rokov patria Program opatrení pre Rómov v obci Črnomelj na roky 2017 - 2021,⁸⁹ Stratégia rozvoja rómskej komunity v Pomurje na roky 2013 - 2022⁹⁰ a Stratégia riešenia rómskej problematiky v obci Novo Mesto na roky 2013 - 2020.⁹¹ Miestne stratégie, žiaľ, často nie sú aktuálne, pretože keď sa skončí platnosť niektorého z programov, trvá dlho, kým sa spustí hodnotenie nového programu.

Je tiež poľutovaniahodné, že v niektorých veľkých obciach, kde žije väčší podiel Rómov a Rómok, nie sú prijaté žiadne miestne stratégie a že úradníci zodpovední za rómsku problematiku majú o stratégiách slabé znalosti a minimálny kontakt s rómskou komunitou, čo prehľbuje nedostatočnú spoluprácu. Bolo by rozumné posilniť spoluprácu medzi obcami s väčším počtom rómskeho obyvateľstva a podporiť výmenu osvedčených postupov; bolo by tiež zmysluplné posilniť spoluprácu s odborníkmi a zapojiť úradníkov do vzdelávacích kurzov, prostredníctvom ktorých by získali vedomosti o rómskom kultúrnom dedičstve, aby sa znížili protirómske predsudky medzi zamestnancami, ktorí oficiálne pracujú s rómskou komunitou. Hoci tieto typy školení už existujú, mali by byť systematickejšie, zamerané na širší okruh úradníkov pracujúcich s rómskou komunitou a mali by byť povinné pre úradníkov žijúcich v oblastiach s vysokým podielom Rómov a Rómok. V rámci miestnych stratégií sa diskriminácia rieši príliš všeobecne, keďže sa v nich zväčša neuvádzajú riešenia, ktoré by znížili jej vplyv a zlepšili spolužitie medzi väčšinovým a rómskym obyvateľstvom. Rómovia, najmä mladí ľudia a ženy, by mali byť zapojení do tvorby miestnych stratégií. Hoci niektorí rómski členovia sú prítomní v miestnych správnych orgánoch, tieto sú pre ostatných členov rómskej komunity často nedostupné.

7 Záver

Zistenia uvedené v tejto správe nenechávajú nikoho na pochybách, že rómska menšina naďalej čelí rozsiahlej diskriminácii v mnohých oblastiach verejného života na Slovensku aj v Slovinsku. Prejavuje sa v rôznych formách a často má hlboko zakorenený štrukturálny charakter. Osobitne sú zasiahnuté rómske ženy, ktoré zažívajú závažné formy prierezovej diskriminácie. Napriek vysokému počtu prípadov diskriminácie a platným komplexným antidiskriminačným právnym predpisom sa diskriminovaní Rómovia a Rómky nemôžu domôcť spravodlivosti z dôvodu neúčinného uplatňovania týchto právnych predpisov zo strany súdov a celého radu ďalších prekážok, ako sú nedostatočné znalosti o pojme a právnej definícii diskriminácie, nízke povedomie o právnych prostriedkoch nápravy, inštitucionálny rasizmus a nízka dôvera v súdny systém, nedostatočný prístup k účinnej právnej pomoci a nedostatočná právna angažovanosť orgánov pre rovnosť pri poskytovaní právnej pomoci týmto osobám. Medzi Rómami a Rómkami, ktorí a ktoré zažili diskrimináciu, je stále veľmi nízke povedomie o existencii, fungovaní a kompetenciách orgánov pre rovnosť. V Slovinsku tých niekoľko Rómov, ktorí sú si vedomí úlohy orgánu pre rovnosť a obrátia sa naň so žiadosťou o pomoc, zvyčajne netrvá na svojom a od konania odstúpi. Preto by bolo potrebné takéto postupy zjednodušiť a poskytnúť príslušníkom rómskej komunity, ktorí čelia diskriminácii, v rámci týchto postupov zvýšenú právnu podporu.

Hoci vnútroštátne antidiskriminačné právne predpisy poskytujú dostatočný právny základ na to, aby sa diskriminované osoby mohli účinne domáhať spravodlivosti na súdoch v oboch krajinách, bez ich náležitej implementácie nemožno zaručiť účinný prístup k spravodlivosti. Slovenskí aj slovinskí právni experti a expertky zdôraznili potrebu zlepšiť vzdelávanie študentov a študentiek práva, právnikov a právničiek, ako aj sudcov a sudkýň v oblasti antidiskriminačného práva.

Napriek rozšírenej diskriminácii Rómov a Rómkov zistenej prostredníctvom empirického a teoretického výskumu v oboch krajinách si respondenti boli zriedkavo

vedomí akýchkoľvek nahlásených prípadov diskriminácie. Nedostatočné nahlasovanie sa vysvetľuje nedostatočnou informovanosťou o existujúcich antidiskriminačných právnych predpisoch, dostupných právnych prostriedkoch nápravy a pravidlách postupu orgánov pre rovnosť. Okrem toho si Rómovia a Rómky, ktorí a ktoré zažili diskrimináciu, často myslia, že nahlásením prípadu by sa situácia aj tak nezmenila, alebo nedôverujú štátnym inštitúciám. Strach z následkov im tiež môže brániť v konfrontácii páchateľa.

Tí Rómovia a Rómky, ktorí a ktoré vedia o mimovládnej organizácii (MVO) alebo inštitúcii, na ktorú sa môžu obrátiť, sú ochotnejší podniknúť právne kroky. Rómski aktivisti a aktivistky vo všeobecnosti uviedli, že Rómovia a Rómky by ocenili viac právnej podpory, ktorá by mohla pomôcť zvýšiť počet nahlásených prípadov. Medzi respondentmi v oboch krajinách panovala široká zhoda v tom, že viac riešených prípadov a pozitívnych výsledkov by odradilo páchateľov od diskriminácie a prispelo by k prevencii. Napriek tomu, že respondenti v oboch krajinách vyjadrili určité sklamanie a presvedčenie, že situácia Rómov sa možno nikdy nezmení, všetci uznali dôležitosť presadzovania práv Rómov a Rómkov a nahlasovania väčšieho počtu prípadov diskriminácie.

Slovenské a slovinské orgány v priebehu rokov nedokázali účinne riešiť sociálne vylúčenie Rómov a Rómkov žijúcich v marginalizovaných komunitách a zabrániť ich diskriminácii. Chýbajúce dostatočné a udržateľné úsilie zo strany vlády a samospráv v tomto smere nielenže udržiava extrémne znevýhodnenie, ktoré Rómovia a Rómky v mnohých oblastiach zažívajú, ale zároveň čoraz viac sťažuje dosiahnutie zásadných zmien. Štrukturálna diskriminácia a vylúčenie Rómov a Rómkov sú na mnohých miestach hlboko zakorenené a hmatateľné zmeny si vyžadujú dlhodobé koordinované úsilie. Štátne orgány v spolupráci s miestnymi samosprávami musia prijať jasné opatrenia na dosiahnutie inkluzívnych, súdržnejších komunít a spoločnosti, kde sa s každým zaobchádza dôstojne.

8 Odporúčania

Pre Európsku komisiu:

- Dôsledne monitorovať implementáciu Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 na Slovensku a Národného akčného programu pre Rómov na obdobie 2021 - 2030 v Slovinsku a ich súčasné a budúce akčné plány s ohľadom na dosiahnutie hmatateľného a účinného pokroku v oblasti začleňovania a rovnosti Rómov a Rómkov v oboch krajinách.
- Zabezpečiť, aby financie zo štrukturálnych fondov EÚ investované na zlepšenie životných podmienok marginalizovaných Rómov a Rómkov účinne odstraňovali štrukturálne formy diskriminácie, najmä segregáciu v oblasti bývania, vzdelávania a iných oblastiach, ako aj inštitucionálny rasizmus na rôznych úrovniach, ako je napríklad hlboko zakorenená inštitucionálna diskriminácia rómskych žien v oblasti zdravotnej starostlivosti.

Národné rozhodovacie orgány:

Slovensko

- Dôsledne implementovať odporúčania medzinárodných ľudskoprávných orgánov, ktoré vyzývajú na zavedenie účinných opatrení na riešenie pretrvávajúceho sociálneho vylúčenia a diskriminácie rómskej menšiny vo všetkých oblastiach verejného života s ohľadom na medzinárodné ľudskoprávne záväzky Slovenska.
- Dôsledne implementovať Stratégiu rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 a súvisiace akčné plány, a vo zvýšenej miere odstraňovať hlboko zakorenené štrukturálne formy diskriminácie, najmä segregáciu v oblasti bývania, vzdelávania a iných oblastiach a inštitucionálny rasizmus na rôznych úrovniach, ako aj prierezovú diskrimináciu rómskych žien.
- Zaviesť účinné programy, postupy a mechanizmy na monitorovanie, prevenciu a sankcionovanie všetkých foriem diskriminácie rómskych žien v zdravotníckych zariadeniach a odstrániť škodlivé dôsledky takýchto praktík.

- Odstrániť komplexné bariéry, ktorým diskriminovaní Rómovia a Rómky čelia v prístupe k spravodlivosti; výrazne zvýšiť rýchlosť a efektívnosť súdnych konaní týkajúcich sa diskriminácie a efektívnosť správnych kontrolných orgánov v tejto oblasti.
- Zaviesť systémové opatrenia na odstránenie prejavov inštitucionálneho rasizmu voči Rómom a Rómkam vo fungovaní štátnych inštitúcií, najmä policajných zložiek, orgánov činných v trestnom konaní, nemocníc a súdov.
- V spolupráci s miestnymi samosprávami urýchlene riešiť pretrvávajúce nevyhovujúce životné podmienky a nedostatočný prístup k základnej infraštruktúre v mnohých rómskych komunitách. Podmieniť rozdeľovanie národných a regionálnych finančných prostriedkov rozvojom politik odstraňovania segregácie a opatrení v oblasti bývania a vzdelávania s cieľom dosiahnuť inkluzívne miestne komunity a školy a zlepšiť vzťahy medzi etnikami a sociálnu súdržnosť na všetkých úrovniach slovenskej spoločnosti.
- Zabezpečiť nezávislosť a efektívne fungovanie Slovenského národného strediska pre ľudské práva (orgánu pre rovnosť).

Slovinsko

- Spustiť kampane na zvyšovanie povedomia o diskriminácii Rómov a Rómkov s cieľom oboznámiť ich s konaním pred inštitúciou Advocate of the Principle of Equality.
- Zjednodušiť byrokratické postupy a poskytnúť Rómom a Rómkam ďalšiu podporu pri hľadaní nápravy v prípadoch diskriminácie prostredníctvom právnych postupov.
- Zlepšiť služby poskytovania bezplatnej právnej pomoci a poradenstva na štátnej úrovni a podporovať mimovládne organizácie pôsobiace v tejto oblasti.
- Zaviesť povinné školenie o nediskriminácii pre úradníkov a právnikov, ktorí sa vo svojej práci zaoberajú rómskou komunitou.
- Zabezpečiť pravidelnú rotáciu rómskych členov poradných orgánov.

- Zabezpečiť, aby miestne rozhodovacie orgány venovali viac prostriedkov zo svojich rozpočtov na zvyšovanie povedomia o diskriminácii pre príslušníkov rómskej komunity, ako aj pre ostatných.
- Zintenzívniť výmenu poznatkov, skúseností a osvedčených postupov medzi obcami, v ktorých Rómovia a Rómky predstavujú vysoké percento obyvateľstva.
- Účinne využívať právny inštitút *actio popularis* na riešenie prípadov štrukturálnej diskriminácie Rómov a Rómok.

Slovinsko

Orgán pre rovnosť:

Slovensko

- Prioritne sa venovať naliehavým a široko dokumentovaným prejavom diskriminácie v slovenskej spoločnosti vrátane diskriminácie rómskej menšiny a prierezovej diskriminácie rómskych žien.
- Zvýšiť povedomie o orgáne pre rovnosť medzi marginalizovanými Rómami a Rómkami a zlepšiť dostupnosť komplexnej právnej pomoci pre nich vrátane bezplatného právneho zastupovania v súdnych konaniach.
- Zvyšovať povedomie rómskej komunity o diskriminácii a dostupných právnych prostriedkoch nápravy.
- Povzbudzovať diskriminované osoby, aby svoje prípady nahlasovali orgánu pre rovnosť a poskytovať im právnu podporu pri pokračovaní v konaní.
- Posilniť dlhodobú spoluprácu s rómskou komunitou v regiónoch s veľkou rómskou populáciou a vykonávať pravidelné návštevy v teréne a zriadiť kontaktné miesta, kde by sa diskriminovaným Rómom a Rómkam mohla poskytnúť podpora pri riešení byrokratických postupov potrebných na nahlásenie diskriminácie.

Poznámky

- 1 Pre viac informácií o projekte pozri MRG (2022) 'Promoting Roma Equality in Slovenia and Slovakia (PRESS)', available at <https://minorityrights.org/what-we-do/press/>
- 2 Pozri: <https://minorityrights.org/about-us/>
- 3 Pozri: <https://poradna-prava.sk/en/>
- 4 Pozri: <https://epeka.si/en/about-us/>
- 5 Štatistický úrad SR, 'Počet obyvateľov podľa národnosti v SR k 1. 1. 2021', <https://www.scitanie.sk/en/population/basic-results/structure-of-population-by-ethnicity/SR/SK0/SR>
- 6 Ravazs, A., Kovács, L. And Markovič, F., *Atlas rómskych komunit 2019*, Bratislava, VEDA, 2021, p. 17. <https://imb-bmi.org/wp-content/uploads/2021/03/atlas-romskych-komunit-2019.pdf>. Publikácia ponúka interpretáciu zozbieraných dát. Zdrojové výskumné data sú dostupné na <https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>
- 7 *Dolenjska*, ['Most Roma live in Maribor and Murska Sobota, followed by Novo mesto, Črnomelj and Kočevje'], 11 October 2017. <https://moja-dolenjska.si/najvec-romov-zivi-v-mariboru-murski-soboti-sledijo-novo-mesto-crnomelj-kocevje/>. Informácie o odhadovaných počtoch rómskej populácie v Slovinsku boli získané prostredníctvom terénnej práce a priamej komunikácie s členmi rómskej komunity a rómskymi aktivistami a aktivistkami.
- 8 Ravazs et al., *Atlas rómskych komunit*, op. cit., pp. 28–31.
- 9 *Ibid.*, pp. 34–35.
- 10 *Ibid.*, p. 17.
- 11 Štatistický úrad Slovenskej republiky, '5. Prebivalci, ki so se po narodni pripadnosti opredelili za Rome, občine, Slovenija', 2002 Census, 2002. https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=OBC&st=5
- 12 Ravazs et al., *Atlas rómskych komunit* op. cit., pp. 36–37.
- 13 Dnevnik, 'Romska skupnost znova poziva k možnosti učenja svojega jezika v šolah', 2 November 2021, <https://www.dnevnik.si/1042976246>
- 14 V kontexte Slovenska pozri e.g. Škobla, D., Leonikas, T. and Štepanková, M., *Etnicita ako štatistický ukazovateľ pri monitorovaní životných podmienok a diskriminácie*. Bratislava, UNDP, FES, 2008.
- 15 *Delo*, 'Protest za in proti romski gostilni', 18 November 2013. <https://old.delo.si/novice/slovenija/protest-za-in-proti-romski-gostilni.html>
- 16 European Agency for Fundamental Rights, *A Persisting Concern: Anti-Gypsyism as a Barrier to Roma Inclusion*, Luxembourg, Publications Office of the EU, 2018, p. 10. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf
- 17 Vláda Slovenskej republiky, *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. 'Prioritná oblasť: Boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie'*. Bratislava, 2021. https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1526/strategy_of_equality_inclusion_and_participation_of_roma_until_2030.pdf?csrt=14613156234382154799
- 18 Lášticová, B. and Popper, M., *Témy, zdroje a možné dôsledky politického diskurzu o Rómoch: Slovensko*. Bratislava, Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV, 2020. <https://polrom.eu/wp-content/uploads/2020/04/polrom-wp3-cr-sk-final-1.pdf>
- 19 European Roma Rights Centre, *Submission to the Special Rapporteur on the Right to Adequate Housing to the General Assembly in 2021 and to the Human Rights Council in 2021*, Budapest, 2021, p. 11. http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/5307_file1_submission-special-rapporteur-april-2021.pdf
- 20 Ministerstvo Financíí Slovenskej republiky, *Groups at Risk of Poverty or Social Exclusion Spending Review: Final Report*. Bratislava, 2020, p. 172. <https://www.mfsr.sk/files/archiv/56/ReviziavydavkovnaohrozeneskupinyZSverziaFINALENG.pdf>
- 21 Vláda Slovenskej republiky, *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. 'Prioritná oblasť: bývanie'*. Bratislava, 2021., Bratislava, 2021, p. 24.
- 22 Ravazs et al., *Atlas rómskych komunit*, op. cit., pp. 17–18.
- 23 *Ibid.*
- 24 Slovenská republika, 'Ldtna porocila, priporocila dz, odzivna porocila Vlade', undated. <https://www.varuh-rs.si/porocila-projekti/publikacije-gradiva/letna-porocila-priporocila-dz-odzivna-porocila-vlade/>
- 25 Verejný ochranca práv, *Správa verejnej ochrankyne práv o stave prijatia navrhovaných opatrení v rokoch 2013, 2014 a 2015 v oblasti výchovno-vzdelávacieho procesu na Slovensku s cieľom zlepšovania ochrany a dodržiavania základných práv a slobôd osôb*, 2018. https://vop.gov.sk/wp-content/uploads/2021/09/2018_Sprava_vychovno_vzdelavaci_proces.pdf
- 26 Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, *Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v Slovenskej Republike za rok 2019*, Bratislava, 2020, pp. 209–226. <http://snslp.sk/wp-content/uploads/Sprava-o-LP-v-SR-za-rok-2019.pdf>
- 27 Vláda Slovenskej republiky, 2021, op. cit., pp. 11–23.
- 28 Podrobné informácie sú dostupné v databáze na internetovej stránke Európskej komisie. https://ec.europa.eu/atrwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/?lang_code=en Pre rámcový prehľad a podstatu tohto konania pozri <https://www.opensocietyfoundations.org/newsroom/european-commission-targets-slovakia-over-roma-school-discrimination>
- 29 'Poročilo o človekovi pravica za leto 2021 za Slovenijo', 2019. https://si.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/259/SLOVENIA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT1_SLO_preg.pdf
- 30 *Dolenjska*, ['Most Roma live in Maribor and Murska Sobota, followed by Novo mesto, Črnomelj and Kočevje'], 11 October 2017.
- 31 Teraz, 'EXPERTI: Rómovia majú o polovicu menšiu šancu zamestnať sa ako majorita', 19. februára 2019. <https://www.teraz.sk/ekonomika/romovia-maju-o-polovicu-mensiu-sancu/378460-clanok.html>
- 32 Pozri Poradňa pre občianske a ľudské práva, 'Submission to the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities concerning shortcomings in the implementation of the Convention in Slovakia', 2021, pp. 1–2. <https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2021/10/dokument.pdf>
- 33 European Roma Rights Centre, *Brutal and Bigoted: Policing Roma in the EU*, Budapest, 2022, pp. 74–82. http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/5397_file1_brutal-and-bigoted-policing-roma-in-the-eu.pdf

- 34 European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), *ECRI Report on the Slovak Republic: 6th Monitoring Cycle*, Strasbourg, Council of Europe, 2020, ods. 106.
- 35 *Korzár Spiš*, 'Policajt mal zbit' päť detí v osade, prípad rieši inšpekcia', 29. apríla 2020. <https://spis.korzar.sme.sk/c/22394365/policajt-mal-zbit-pat-deti-v-osade-pripad-riesi-inspekcia.html>
- 36 *Korzár Spiš*, 'Policajt mal zbit' päť detí z osady. Skutok sa nestal, uzavrela inšpekcia', 1. februára 2022. <https://spis.korzar.sme.sk/c/22832065/inspekcia-zastavila-trestne-stihanie-pre-incident-v-romskej-osade-v-krompachoch.html>
- 37 POP, 'Grožnje policista Romu – SVET', 14 May 2013. <https://youtu.be/JoELmTrp7b4>
- 38 European Roma Rights Centre, *Justice Denied: Roma in the Criminal Justice System*, Budapest, 2021.
- 39 Belák, A., *Úrovne podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych komunitách*, pp. 123–126. <https://bit.ly/3te4DuD>
- 40 Pozri Poradňa pre občianske a ľudské práva, Situačný testing ako nástroj preukazovania diskriminácie v oblasti poskytovania tovarov a služieb, 2019. <https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2022/01/situacny-testing-ako-nastroj-preukazovania-diskriminacie-v-oblasti-poskytovania-tovarov-a-sluzieb-1.pdf>
- 41 Pozri <https://nova24tv.si/slovenija/video-romskemu-izziviljanju-nad-prebivalci-sentjerneja-ni-videti-konca/>
- 42 Siol, 'Prebivalce Kočevja ustrahujejo mladoletni Romi, 23 September 2019. <https://siol.net/forum/thread/prebivalce-kocevja-ustrahujejo-mladoletni-romi-video-41600>
- 43 Slovenske Novice, '11-letnega dečka pretepli trije romski sošolci', 18 January 2018. <https://www.slovenskenovice.si/kronika/doma/11-letnega-decka-pretepli-trije-romski-sosolci/>
- 44 Svet 24, 'Rom gluhomememu Romu ukradel polno denarnico', 23 May 2014. <https://novice.svet24.si/clanek/novice/crna-kronika/537ef7b16efaf/rom-gluhomememu-romu-ukradel-polno-denarnico>
- 45 Nova24, 'Bizarno, toda resnično: Kočevski Romi so se znašli na policijski postaji – da bi identifikovali ilegalnega migranta, ki jim je ukradel kombi', 20 June 2020. <https://nova24tv.si/slovenija/crna-kronika/bizarno-toda-resnicno-kocevski-romi-so-se-znasli-na-policijski-postaji-da-bi-identifikovali-ilegalnega-migranta-ki-jim-je-ukradel-kombi/>
- 46 Siol, 'Banko v Cankovi je oropal policist, ujel ga je Rom', 9 June 2020. <https://siol.net/novice/crna-kronika/oborozen-ropar-banke-zahteval-denar-nato-pa-umrl-527420>
- 47 Belák, *op. cit.*, p. 17.
- 48 Ministerstvo financií Slovenskej republiky, *op. cit.*, p. 191.
- 49 Vláda Slovenskej republiky, 2021, *op. cit.*, p. 33.
- 50 Poradňa pre občianske a ľudské práva, 2021, *op. cit.*, pp. 2–3. Pozri tiež podrobnú výskumnú správu Poradne pre občianske a ľudské práva a Centra pre reprodukčné práva (CRR), *Hovoríme nahlas: Skúsenosti rómskych žien so zdravotnou starostlivosťou o reprodukčné zdravie na Slovensku*, publikovanú v roku 2017. Jej zistenia zostávajú stále vo veľkej miere relevantné. <https://bit.ly/3CWcBhn>
- 51 Pozri tlačovú správu Poradne pre občianske a ľudské práva, ktorá už dve desaťročia presadzuje riešenie toho problému v spolupráci so skupinou poškodených rómskych žien <https://bit.ly/3H6Sz46>
- 52 Vláda Slovenskej republiky, Uznesenie č. 674/2021, Ospravedlnenie vlády Slovenskej republiky za sterilizácie žien v rozpore s právom. Schválené 22 novembra 2021
- 53 Poradňa pre občianske a ľudské práva, 2021, *op. cit.*, pp. 6–7.
- 54 Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.
- 55 Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) z 20 mája 2004.
- 56 § 9a v spojení s § 10 antidiskriminačného zákona.
- 57 Podľa zásady obráteného dôkazného bremena, keď osoby, ktoré sa považujú za poškodené, pretože sa na nich neuplatnila zásada rovnakého zaobchádzania, preukážu pred súdom alebo iným príslušným orgánom skutočnosti, z ktorých možno usudzovať, že došlo k priamej alebo nepriamej diskriminácii, je úlohou odporcu preukázať, že nedošlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania. (Pozri Smernicu EÚ o rasovej rovnosti, čl. 8.)
- 58 *Poradňa pre občianske a ľudské práva proti Základnej škole s materskou školou Šarišské Michalany*, rozhodnutie Okresného súdu v Prešove z 5. decembra 2011 sp. zn. 25C 133/10-229, a rozhodnutie Krajského súdu v Prešove z 30. októbra 2012, sp. zn. 20Co 125/2012, 20Co 126/2012. <https://bit.ly/396bsYu>
- 59 *B.C. a ostatní proti mestu Sabinov a Ministerstvu dopravy a výstavby Slovenskej republiky*, rozhodnutie Okresného súdu v Prešove z 22. októbra 2012, sp. zn. 25C/1/2012-33, a rozhodnutie Krajského súdu v Prešove z 20. mája 2018, sp. zn. 13Co38/2017.
- 60 *V.C. proti Slovensku*, č. 18968/07 ESLP (2011); *N.B. proti Slovensku*, č. 29518/10 ESLP (2012); *I.G. and ostané proti Slovensku*, č. 15966/04 ESLP (2013). Pozri tiež *K.H. a ostatní proti Slovensku*, č. 32881/04, v súvislosti s údajnými prípadmi násilnej sterilizácie, týkajúci sa porušenia práva rómskych žien v súvislosti s ich nemožnosťou prístupu k ich zdravotnej dokumentácii na účely súdneho sporu.
- 61 *V.P. proti mestu Spišská Nová Ves*, rozhodnutie Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi, sp. zn. 8C/286/2016 z 23. marca 2017 and rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach zo 7. februára 2018 sp. zn. 9Co/259/2017. <https://bit.ly/398Hsew>
- 62 Rozhodnutie Okresného súdu v Prešove z 24. novembra 2021 sp. zn. 15C/14/2016. <https://bit.ly/39fGygZ>
- 63 Rozhodnutie Okresného súdu Košice II z 21. januára 2022 sp. zn. 15C/190/2014-650.
- 64 Opinion of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination adopted at its 88th session on 16 December 2015. CERD/C/88/D/56/2014.
- 65 E.g. Rozhodnutie ESLP vo veci M.B. a ostatní proti Slovensku z 1. apríla 2021, č. 45322/17. Rozhodnutie ESLP vo veci R. R. a R. D. proti Slovensku zo dňa 1. septembra 2020, č. 20649/18. Rozhodnutie ESLP vo veci A.P. proti Slovensku z 28. mája 2020, č. 10465/17. Rozhodnutie ESLP vo veci Adam proti Slovensku z 26. júla 2016, č. 68066/12. Rozhodnutie ESLP vo veci P.H. proti Slovensku zo dňa 8. septembra 2022, č. 37574/19.
- 66 European Agency for Fundamental Rights, *Handbook on European Non-Discrimination Law*, Luxembourg, 2018.
- 67 Sodna Praska, VSL judgment II Kp 24631/2010. [http://www.sodnapraksa.si/?q=romska%20skupnost&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&database\[SEU\]=SEU&database\[NEGM\]=NEGM&database\[SOSC\]=SOSC&database\[SOPM\]=SOPM&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=2012032113063415](http://www.sodnapraksa.si/?q=romska%20skupnost&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&database[SEU]=SEU&database[NEGM]=NEGM&database[SOSC]=SOSC&database[SOPM]=SOPM&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=2012032113063415)
- 68 Slovenská republika, 2021 *Redno Letno Poročilo*, Ljubljana, 2022.
- 69 Pozri: www.snsplp.sk
- 70 Pozri: <https://www.zagovornik.si/en/about-us/advocate-of-the-principle-of-equality/> and <https://equineteurope.org/eb/cp-slug-171/>

- 71 European Commission, *Country Report on Non-discrimination Concerning Slovakia 2021*. Brussels, European Commission, 2021, s. 88. Pre podrobný prehľad fungovania Slovenského národného strediska pre ľudské práva pozri kapitolu 7 správy.
- 72 Uvedené štatistiky sú odvodené z národných správ o nediskriminácii na Slovensku za roky 2020-2022, ktoré zverejnila Európska únia na základe údajov Slovenského národného strediska pre ľudské práva. <https://www.equalitylaw.eu/country/slovakia>
- 73 V súlade so svojimi pôsobnosťami a úlohami vymedzenými v § 21 zákona o ochrane pred diskrimináciou vedie APE v jednotlivých prípadoch konania o preukázaní diskriminácie a poskytuje aj nezávislú pomoc osobám vystaveným diskriminácii pri uplatňovaní ich práv v súvislosti s ochranou pred diskrimináciou. vo forme poradenstva a právnej pomoci účastníkom konania v iných správnych a súdnych konaniach súvisiacich s diskrimináciou.
- 74 https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf, adopted in October 2020.
- 75 Vláda Slovenskej republiky, 2021, *op. cit.*
- 76 *Ibid.* p. 6.
- 77 Akčné plány k Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Schválené Vládou Slovenskej republiky 30. marca 2021 <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27106/1>
- 78 Plán obnovy a odolnosti Slovenska. Schválený Radou EÚ dňa 13. júla 2021. <https://www.planobnovy.sk/kompletny-79>
- Národný akčný program vlády Slovenskej republiky pre Rómov na obdobie 2021–2030. Prijaté slovenskou vládou 23. decembra 2021. www.gov.si/novice/2021-12-28-vlada-je-sprejela-nacionalni-program-ukrepov-za-rome-za-obdobje-20212030/
- 79 National Programme of Action of the Government of the Republic of Slovenia for Roma for the period 2021–2030. Adopted by the Slovenian Government on 23 December 2021. www.gov.si/novice/2021-12-28-vlada-je-sprejela-nacionalni-program-ukrepov-za-rome-za-obdobje-20212030/
- 80 Národný akčný program vlády Slovenskej republiky pre Rómov na obdobie rokov 2010–2015 a Národný akčný program vlády Slovenskej republiky pre Rómov na obdobie rokov 2017–2021.
- 81 V Slovinsku existujú aj rómske mediálne platformy alebo médiá založené členmi rómskej komunity. Tieto sa môžu zúčastniť každoročných verejných súťaží na poskytovanie rómskeho mediálneho obsahu a mediálneho obsahu v menšinových jazykoch. Každoročné verejné výberové konanie ministerstva kultúry na spolufinancovanie mediálneho obsahu tiež stanovuje opatrenia na zvýšenie zamestnanosti mladých novinárov, a to aj v rómskych médiách. Aj s podporou takýchto médií sa posilňuje povedomie väčšinového obyvateľstva o prítomnosti rómskej komunity. Pre mnohých to totiž predstavuje jediný kontakt s rómskou komunitou, a preto je dôležité pokračovať v realizácii mediálnych aktivít, ktoré poskytujú väčšinovej populácii možnosť dozvedieť sa o rómskom kultúrnom dedičstve, čo môže viesť aj k zníženiu diskriminácie.
- 82 Celoštátna stratégia rovnosti žien a mužov a rovnosti príležitostí v Slovenskej republike na roky 2021–2027. Schválená vládou Slovenskej republiky 6. mája 2021.
- 83 Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní. Schválená vládou Slovenskej republiky 8. decembra 2021.
- 84 Prvý akčný plán plnenia Stratégie inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní na roky 2022 - 2024. Schválený vládou Slovenskej republiky 25. mája 2022
- 85 Rafael. V., 'Nové plány ministerstva školstva neprinesú dlhodobú inklúziu rómskych žiakov', Romano Forum, 27 June 2022. <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-plany-ministerstva-skolstva-neprinesu-dlhodobu-inkluziu-romskych-ziakov/>
- 86 Generalni Sekretariat Vlade, 'Zadeva: Predlog Osmega poročila Vladi Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji – predlog za obravnavo', 15 June 2022. [http://84.39.218.201/MANDAT20/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/5450234a113c884ac12586f500301ae0/\\$FILE/VG_PorRomi8_P.pdf](http://84.39.218.201/MANDAT20/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/5450234a113c884ac12586f500301ae0/$FILE/VG_PorRomi8_P.pdf)
- 87 Trebinje Municipality, *Nabor Ukrepov za Rome v Občini Trebnje v Obdobju 2022–2030*. Slovenia, 2022. https://www.trebnje.si/media/uploads/2022_VSEBINSKE%20STRANI/ODGD/NABOR%20UKREPOV%20ZA%20ROME%20V%20BCINI%20TREBNJE%20V%20OBDOBJU%202022-2030.pdf
- 88 Brezice Municipality, *Sprejeta Strategija Reševanja Romske Tematike v Občini Brežiceht*, 2022.
- 89 Občina Črnomelj, *Zadeva Program Ukrepov v Občini Črnomelj za Obdobje 2017–2021*, 2017.
- 90 Pomurje Municipality, *Strategija Razvoja Romske Skupnosti v Pomurju do Leta 2020*, 2013.
- 91 Novo Mesto, *Strategija Reševanja Romske Tematike v Mestni Občini Novo Mesto za Obdobje 2013–2020*, 2013.

working to secure the rights of minorities and indigenous peoples

minority
rights
group
europe

Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávací správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku

Rómovia a Rómky v Slovinsku a na Slovensku od útleho veku čelia rozsiahlej diskriminácii v rôznych oblastiach svojho života vrátane bývania, vzdelávania, zamestnania, zdravotnej starostlivosti a prístupu polície, ktorá je spôsobená pretrvávajúcimi negatívnymi postojmi väčšinového obyvateľstva voči Rómom a Rómkam. Rómske ženy v oboch krajinách často čelia viacnásobnej a prierezovej diskriminácii založenej na ich etnickom pôvode a pohlaví. Pandémia Covid-19 tiež umocnila pretrvávajúce nedostatky v ochrane práv Rómov a Rómok.

Ako členovia Európskej únie (EÚ) majú obe krajiny zavedené antidiskriminačné právne predpisy a zriadený orgán pre rovnosť v súlade so smernicou EÚ o rasovej rovnosti. V praxi je však implementácia naďalej nedostatočná: počet prípadov diskriminácie Rómov a Rómok riešených súdmi je v oboch krajinách stále veľmi nízky. Dokonca aj medzi právnymi profesionálmi je znalosť antidiskriminačných právnych predpisov obmedzená a samotní Rómovia a Rómky sa často zdráhajú nahlasovať incidenty z dôvodu nedostatočnej informovanosti, nedôvery v súdny systém alebo všeobecnej nedôvery, že sa ich situácia zmení.

Táto publikácia, *Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávací správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku* poskytuje prehľad súčasného rozsahu diskriminácie Rómov a Rómok, ich životných skúseností a prístupu k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku. Na základe kombinácie teoretického výskumu a empirickej štúdie, konkrétne série pološtruktúrovaných rozhovorov uskutočnených s rôznymi zainteresovanými stranami v oboch krajinách, obsahuje aj sériu odporúčaní na dosiahnutie väčšieho začlenenia a rovnosti v súlade s deklarovaným záväzkom oboch krajín chrániť svoje rómske obyvateľstvo.

© Minority Rights Group Europe, Poradňa pre občianske a ľudské práva, EPEKA Slovinsko, novembra 2022

Táto informácia je publikovaná ako príspevok k porozumeniu verejnosti.
Kópie tejto štúdie sú k dispozícii online na adrese www.minorityrights.org

Minority Rights Group Europe San Marco street 56/A, 4th floor, 2, 1034, Budapešť
Tel +36 30 209 3152 Email minority.rights@minorityrights.org Website www.minorityrights.org

www.twitter.com/minorityrights www.facebook.com/minorityrights

Poradňa pre občianske a ľudské práva (Poradňa) Krivá 23, 040 01 Košice
Tel +421 908 695 531 Email poradna@poradna-prava.sk Webová stránka www.poradna-prava.sk

www.facebook.com/poradna.kosice

EPEKA Slovenia Gorkega ulica 34, 2000 Maribor
Tel +386 30 610 606 Email epeka@epeka.si Webová stránka www.epeka.si

www.twitter.com/epeka_slovenia www.facebook.com/epeka.slovenia

Navštívte webovú stránku **Minority Stories** www.stories.minorityrights.org, kde nájdete multimediálny obsah o menšinách a pôvodných obyvateľoch na celom svete.

Navštívte webovú stránku **Príbehy Poradne pre občianske a ľudské práva** poradna-prava.sk/en/videos/, kde nájdete multimediálny obsah o rómskej menšine na Slovensku.

